

بۆلۈپ، سەپەرنىڭ ھەققىنى ئايرىپ ئېلىپ قويايلى. يۇرتقا يېتىپ بارغاندا تىللانى خالىس بىر مويىسىپتنىڭ قولىغا تۇتقۇزايلى، سەپەر چوڭ بولغاندا شۇ كىشىنىڭ قولىدىن ئۆز ھەققىنى تاپشۇرۇۋالسۇن. ئەمدىغۇ باشقا گېپنىڭ يوقتۇ؟

ئاكا - ئۇكا ھەر ئىككىلىسى جىمىپ كەتتى. سەپەر ھېچنەمىدىن بىخەتەر تاتلىق ئۇخلىماقتا ئىدى. ئەگەر بۇ كىچىككىنە بالىغىمۇ ئالتۇنلارنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى بېرىۋېتىدىغان ئىش بولسا، ئۆمەرنىڭ ئاچماقچى بولغان گەزمال دۇكانلىرىغا تەسىر يېتەتتى. باراتنىڭ ئالماقچىسى بولغان خوتۇنلىرىنىڭمۇ سانى كەم بولاتتى.

— بىز نېمىدەپ سەپەرگىمۇ بىر ئولۇش ھەق بەرگۈدەكمىز، ئۇ دېگەن باشقا بىر خوتۇننىڭ بالىسى تۇرسا؟ — دېدى بارات. — باشقا خوتۇندىن بولغان بولسىمۇ، يەنىلا ئاتامنىڭ پۇشتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەپەرنىڭ ئانىسى بىزنىمۇ جاپايىمىزنى تارتىپ چوڭ قىلغان...

— بىز ئۇنى يەلكىمىزگە مىندۈرۈپ قاغىلىق باغدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقتۇق. چوڭ بولغاندا ئۇ بىزگە رەھمەت ئېيتسا بولىدۇ، شۇنىڭ ئۆزىمۇ يېتەرلىك! — دەپ ئاكىسىنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى بارات.

ئۇلار يەنە ئۇزاققىچە جىمىپ قىلىشتى، سەپەر توغرىسىدىكى خىياللار بىلەن بولۇپ كېتىپ ئۇلار توقسان توققۇز تىللارنىڭ جېدىلىنى بىردەملىككە ئۇنتۇدى. توقسەن توققۇز تىللانىڭ بىرى كەم بولۇشى ئانچە چوڭ گەپ ئەمەس، قەدىمىي ھېكايىلەردە ئېيتىلغىنىدەك، توقسان توققۇزنى بەرگەن خۇدايىم ئەلۋەتتە يەنە بىرىنىمۇ بېرىدۇ. ئەمما، مۇنۇ ئۇخلاۋاتقان سەپەرنىڭ تىللالارنىڭ نەق ئۈچتىن بىرىنى ئەكېتىشى چوڭ خەۋپ ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار بۇ كىچىك بالىنى قاچانغىچە يەلكىسىگە مىندۈرۈپ

كۆتۈرۈپ يۈرىدۇ؟ . . . ئۆمەر بىلەن بارات ئويلانغانىدى
سەپەرنىڭ ئۆزلىرى ئۈچۈن ئوشۇقچە يۈك ئىكەنلىكىنى ھېس
قىلىشتى. ئالتۇن دېگەن بۇ سېرىق نىجىس ئۆز يالتىراشلىرى
بىلەن ئۇلارنىڭ ئەقلىنى بولغاچ، ۋىجدانىنى خىرەلەشتۈرمەكتە
ئىدى. . .

— ھەي، بىز نېمىشقا ئۇنى شۇ قاغىلىق باغقىلا تاشلاپ
كەلمىگەن بولغىدۇق، — دېدى بارات.

— ياخشىسى ئۇ تۇغۇلمىغان بولسا بوپتىكەن، — دېدى
ئۆمەر.

— ھېلىمۇ بولسا ئۇنى تاشلاپ قاچايلى، — دېدى بارات ئىچى
قارىلىق بىلەن.

— مۇشۇ چۆل - جەزىرىگىمۇ؟ !
— شۇنداق، مۇشۇ يەرگىلا قويۇپ كېتەيلى، قارا، ئۇ
ھېچنېمىنى تۇيماي تاتلىق ئۇخلاۋاتىدۇ.

— بۇ گېپىڭمۇ توغرىدەك قىلىدۇ، — دەپ قوشۇلدى ئۆ-
مەر، — ئەگەر خۇدا ئۇنىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلغان بولسا، مۇشۇ
يەردىمۇ بىر سەۋەب بىلەن ئۆسۈپ چوڭ بولۇۋېرىدۇ؛ مۇداپا
ئۇنىڭ ئۆمرى قىسقا يارالغان بولسا، بىز كۆتۈرۈپ يۈرگىنىمىز
بىلەنمۇ بەرىبىر ئۆلۈپ قالىدۇ.

ئۇلار قىلماقچى بولغان جىنايىتى ئۈچۈن ئۆز ۋىجدانىنى
ئالدايدىغان ئاشۇنداق بىر پەتىۋانى توقۇپ چىقىشتى - دە،
چېچىلىپ ياتقان تىللارنى يىغىپ تېرە خالىتىغا قايتا سېلىپ،
ئۈجمە تۇۋىدىن پۇتىنىڭ ئۈچىدا مېڭىپ يىراقلاپ كېتىشتى.

ئون سەككىزىنچى باب

خۇدا بەرگەن ھەمراھ

سەپەر ئويغىنىپ كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ئەتراپىغا قارىدى. ئېگىزدە كۆك ئاسمان، ئۇنىڭ ئاستىدا ئۈجمە يوپۇرماقلىرى كۆرۈندى. ھەممە ياق جىمىپ كەتكەن بولۇپ، ئاكىلىرىنىڭ ۋاڭ - چۇڭى ئاڭلانمايتتى. سەپەر ھەيران بولۇپ ئورنىدىن تۇردى. ئاكىلىرىنى ئىزدەپ ئۇياق - بۇياققا يۈگۈردى. ئەتراپتا ھېچكىمنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. سەپەرنى يالغۇزلۇق ۋە ھەممىسى ۋە قورقۇنچلۇق باستى - دە، ۋارقىراپ يىغلىۋەتتى. «ئاكا، ئاكا!»

ئۇنىڭ كۈچەپ ۋارقىراشلىرىغا ھېچ تەرەپتىن جاۋاب بولمىدى. ئەتراپتىن چۈشنىڭ تىنچىقى كەتمىگەن بولۇپ، ئىسسىقتىن پايانسىز چۆل ھۇۋۇلداپ تۇراتتى، بالا ئۇياق - بۇياققا يۈگۈرۈپ، يەنە بۇ ئەتراپقا بىردىنبىر سايە تاشلاپ تۇرغان ئۈجمىنىڭ ئاستىغا قايتىپ كېلەتتى. بەزىدە ئۇ ئۆزىنىڭ ئاكىلىرىنى، يالغۇزلۇقتىن ئۇنتۇپ قېلىپ، سەكرەپ يۈرگەن چېكەنلىكلەر، تىرىشىپ ئوزۇق توشۇۋاتقان چۈمۈلىلەرگە قاراپ تۇرۇپ قالاتتى. ئۈجمە تېرىپ يەيتتى. بىلەيدەك سىلىق دۈمبىلىرىنى پارقىرىتىپ غىل - پال. ئۆتۈپ كېتىدىغان كەسلەنچۈكلەرنى كۆرۈپ چۆچۈپ كېتەتتى - دە، يەنە يىغلاشقا باشلايتتى.

«ئاكا، ئاكا!...»

بارغانسېرى ئۈجمە سايىسى ئۆزىراپ، كۈن غەربكە قىيىشىشقا باشلىدى. سەپەرنىڭ «ئاكا، ئاكا!» دەپ ۋارقىرىغان ئېچىنىشلىق ئاۋازى كەڭ بوشلۇققا يېيىلىپ، قۇملۇقلارغا سېڭىپ كېتىۋاتقاندا قىلاتتى. سەپەرنىڭ يىغلاۋېرىپ ياشلىرى قۇرىدى. شۇ چاغدا يىراقتىن بىر ئېشەكلىك كىشىنىڭ قارىسى كۆرۈندى. ساقاللىق كەلگەن بۇ ئادەم ئېشەكنى دېۋىتىپ، قانداقتۇر بىر ناخشىغا غىڭشىپ كېلەتتى. ئۇنىڭ ئېشەكى خوجايىنىنىڭ پەيزىنى بۇزماسلىققا تىرىشقانداك ئۇششاق چامداپ، سىلىق يورغىلايتتى. ئېشەكنىڭ تۇياقلىرىدىن كۆتۈرۈلگەن ئاپئاق چاڭ تۈتۈندەك يېيىلىپ ئارقىدا قالاتتى... ئېشەك تۇيۇقسىز توختاپ بوۋاينىڭ ناخشىسىنى ئۈزۈپ قويدى. ئۇ ھەيران بولۇپ ئېشەككە قارىدى. ئېشەك قانداقتۇر بىر چاغلاردا بۇ يولدىن ئۆتكەن چىشى بۇرادىرىنىڭ تېزىكىنى پۇراپ ئۇنىڭدىن ئالغان لەززىتىنى پۈتۈن بەدىنىگە سىڭدۈرمەكچى بولۇپ تۇمشۇقنى ئاسمانغا كۆتۈرمەكتە ئىدى. بوۋاينىڭ نېمىلەردۇر غودۇڭشىپ، ئېشەكنى ئۇرماقچى بولۇپ كۆتۈرگەن قوللىرى ھاۋادا ئېسىلىپ قالدى. ئۇنىڭ قۇلقىغا يىراقتىن كىمدۇر بىرىنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلانغانداك قىلغانىدى. ئېشەكمۇ قۇلاقلىرىنى دىڭ قىلغىنىچە ئالدىغا تىكىلىپ تۇراتتى.

«ئاكا!... ئاكا!...»

ئەمدى بوۋاي ئاۋازنى ئاڭلىغانداك قىلدى. «بۇ چۆلدە، كونا تۈگمەننىڭ قېشىدا نېمىنىڭ ئاۋازى بۇ؟ خۇداغا ئامانەت، بۇ يەردە ئەزەلدىن تەكشى جاي بولمايدىغان، بىزنى، ئىنسان - جىن چاقىرىۋاتمايدىغاندۇر؟!...» دەپ پىچىرلىدى بوۋاي ئۆز - ئۆزىگە.

«ئاكا!... ئاكا!...»

«ياق، بۇ بىر كىچىك بالىنىڭ يىغا ئاۋازىغا ئوخشامدۇ قانداق؟» دېدى بوۋاي. قولىنى سايىۋەن قىلىپ تۇرۇپ تۆت

ئەتراپىغا قارىدى. كونا تۈگمەن نەرەپتە بىرىنىڭ يۈگۈرۈپ يۈرگەنلىكىنى كۆردى. «بۇ كۆپكۈندۈزدە نەنىڭ جىنى، ئادەم بولسا كېرەك» دېدى - دە، ئېشەكنىڭ بېشىنى بۇرىدى.

«ئاكا. . . ئاكا!...»

بوۋاي كىچىك بالىنىڭ ئاۋازىنى ئېنىق پەرق ئەتتى - دە، ئېشەكنى تېقىمداپ ئىتتىكىلەتتى.

سەپەر يىراقتا پەيدا بولغان قارا نەرسىنى كۆرۈپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ ھەم قورقاتتى، ھەم يېنىدا كىم بولسۇن بىر كىمنىڭ بولۇشىنى ئىزدەيتتى. ئۇ يېقىنلاپ كېلىۋاتقان ئېشەكلىك ئادەمنى كۆرۈپ يىغىسىنى توختاتتى. ئۈمىد بىلەن ئالدىغا تىكىلدى. ئۇنىڭ كۆز ياشلىرى يۈز - كۆزىنى ھۆللىگەن، ۋارقىراۋېرىپ ئۇنى پۈتۈپ ھالىدىن كېتەي دەپ قالغانىدى. ئاق يۈزلۈك كەلگەن، ئۇزۇن كىرىپكىلىرى ئارىسىدا ياش تامچىلىرى يالتىراپ تۇرغان بۇ بالا شۇنچىلىك چىرايلىق ۋە ئوماق ئىدى. بوۋاي ئوچۇق دالادا - كۆز ئالدىدا پەيدا بولغان بۇ مۆجىزىگە ھەيران بولدى. «بۇ ئادەمسىز دەشتتە، كونا تۈگمەن يېنىدا، نېمە قىلىپ يۈرگەن بالا بۇ؟!...»

بوۋاي ئېشەكتىن ئىرغىپ چۈشۈپ بالىغا قۇچاق ئاچتى. سەپەر بىر دەسسەپ، ئىككى دەسسەپ ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى.

— يىغلىما، ئوغلۇم، كىمنىڭ بالىسى سەن؟ بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭ؟

بالا بوۋاينىڭ سوئاللىرىغا چۈشىنىكسىز جاۋاب بەردى. ئۇ قانداقتۇر بۇ يەرگە ئۆزىنى ئويناقتىلى ئەكەلگەن ئاكىلىرى، ئۇلارنىڭ بۇ يەردە دۈگىلەك بىر نەرسىنى ساناشقانلىرى، كېيىن نېمىلەردۇر دەپ ۋارقىراشقانلىرى، ئۆزىنىڭ ئۈجمە يېگەنلىكى، كېيىن ئۇخلاپ قالغانلىقى ھەققىدە سۆزلەيتتى.

— سېنى كۆتۈرگەن ئاكىلىرىڭ قېنى؟ ھە، سەن ئۇخلاپ قاپسەنمۇ؟ سەن ئۈجمە يېۋاتقاندا ئۇلار نېمىنى تالاشقان؟...

توختا، ئۇلار سېرىق، مانا مۇنداق دۈگىلەك نەرسىلەرنى سائاستىمۇ؟... توققۇز، توققۇز، دەپ ۋارقىراشقانمۇ؟...
بوۋاي بالىدىن شۇنداق سوئاللارنى سوراپ، ئۇنىڭ بىر - بىرىگە ئۇلاشمايدىغان گەپلىرىدىن بىر مەزمۇن چىقارغاندەك بولدى. بالا ئىسسىق ۋە يۇمشاق قورساقلىرىنى بوۋاينىڭ تىزىغا تەگكۈزۈپ، بۇدرۇق قوللىرى بىلەن ئۇنىڭ ساقلىنى ئوينىتى. ئۇ ئەمدى ئۆزىنىڭ قورقۇنچىسىنى ئۇنتۇغانىدى. ئالدىدا پەيدا بولغان بۇ ئادەم ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ساقاللىرى بىلەن، ئۇ قاغىلىق باغدا چېغىدا ھەر كۈنى قوينىغا كىرىپ ياتىدىغان ئاتىسىنى ئەسلىتىتتى.

— ئېھتىمال سېنىڭ ئاكىلىرىڭ بۇ چۆلدە كېتىۋېتىپ... بەلكىم، دەل مۇشۇ ئەسكى تۈگمەننىڭ ئىچىدىن ياكى بۇ قېرى ئۈجمە ئاستىدىن نۇرغۇن ئالتۇنلارنى تېپىۋالغان بولسا كېرەك. ئالتۇن ئۇ شۇنداق ئىنساننىڭ ئەقلىنى ئىلەشتۈرۈپ، كۆزىنى قارىغۇ قىلىپ، ئېسىنى خىرەلەشتۈرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن خۇشاللىقىدا ئۇلار سېنىمۇ ئۇنتۇپ كېتىپ قالغاندۇر، — دەپ مۇلاھىزىسىنى داۋام قىلاتتى بوۋاي چاپىنىنىڭ پېشى بىلەن بالىنىڭ ياش يۇقى يۈزىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ، — سەن قانداق قىلىپ ئۇخلاپ قالغانىدىڭ؟ ئۆزۈڭ ئۇخلاپ قالدىڭمۇ ياكى ئاكىلىرىڭ پەپىلەپ ئۇخلىتىپ قويدىمۇ؟ ياكى بولمىسا سىلەرنىڭ ھەممىڭلانى بىرەرسى ئەپسۇن ئوقۇپ ئۇخلىتىپ قويۇپ، ئاكىلىرىڭنىڭ تېپىۋالغان نەرسىسىنى ئەكەتتىمۇ؟... ئۇنداقتا، ئاكىلىرىڭمۇ مۇشۇ ئەتراپتا بولۇشى كېرەكتىغۇ؟ يورۇ بىز قاراپ بايقايلى.

بوۋاي بالىنى ئەگەشتۈرۈپ كونا تۈگمەننىڭ ئەتراپىنى تولۇق بىر ئايلىنىپ چىقتى. يىراق - يېقىندا ئادەمنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. بالا توختىماي ئاكىلىرىنىڭ گېپىنى قىلاتتى. ئۇلارنىڭ بىر نېمىنى توققۇز، توققۇز دەپ سانىغىنىنى ئېيتاتتى،

تۇرۇپلا ئېسەدەپ كېتەتتى.

— كۆڭلۈڭنى بۇزما، ئوغلۇم، مانا مەن سېنىڭ يېنىڭدا تۇرۇپتۇمەنغۇ، — دەيتتى بوۋاي، سېنىڭ توققۇز، توققۇزلا دېگىنىڭگە قارىغاندا، ئاكىلىرىڭ تېپىۋالغان نەرسىلەر بەلكى توققۇز تىللا ياكى ئىككى توققۇز ئون سەككىز تىللادۇر، ياكى بولمىسا توققۇز يۈز، توققۇز مىڭ تىللادۇر... سەن بىلمەيسەن، بۇ توققۇز تولىمۇ ئۇلۇغ سان، قارا، بىز ھەممىمىز ئانىمىزنىڭ قورسىقىدىن توققۇز ئاي، توققۇز كۈنلۈك مۇددەتنى توشقۇزۇپ، ئاندىن يورۇق دۇنياغا چۈشمىز. ھەرقانچە ئۇلۇغ شاھلارغىمۇ پەقەت توققۇز تەزىملا قىلىمىز. ھەممە نېمىسى تەل كىشىلەرنى «توققۇزى تەل» دەيمىز. ئونى تەل بولۇشى پەقەت ئۇلۇغ تەڭرىگىلا خاس... بەلكىم، سېنىڭ قورسىقىڭ ئاچقاندۇر؟

— سۇ! — دەپ قۇرىغان لەۋلىرىنى يالىدى سەپەر.

— ئېسىم قۇرۇسۇن! — دەپ ئېشىكى تەرەپكە بۇرۇلدى بوۋاي.

بوۋاي خۇرجۇنىدىن ياغاچ چۆچەكنى ئېلىپ، ئېشەك ئۈستىدىكى تۈلۈمدىن سۇ قويدى ۋە بالىنىڭ قولىغا يەنە بىر پارچە نان تۇتقۇزدى. بالا ئىلىپ قالغان سۇنى تەشئاللىق بىلەن سۈمۈردى. ئاندىن قولىدىكى ناننى ئىشتىھا بىلەن يېيىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ چىرايىغا ئەمدى ئاپتاپتەك ئوچۇق كۈلكە يامرىغانىدى. ئۇ تولىمۇ يېقىملىق، كىشىنىڭ مەستلىكى كەلگۈدەك ئوغۇل ئىدى.

«كىم بىلىدۇ، — دەپ ئويلىدى بوۋاي، — بۇ بالا خۇدا مېنىڭ يالغۇزلۇقۇمنى نەزەرگە ئېلىپ ئاسماننىڭ ئۆزىدىن ئالدىمغا تاشلاپ بەرگەن بىر ھەمراھدۇر. مەن ئۇنى ئەكېتىشىم لازىم. ھېلىلا كۈن ئولتۇرۇپ، قاراڭغۇ چۈشىدۇ. بۇ يەردە بالىنىڭ قورقۇپ يۈرىكى يېرىلىشى ياكى ئۇنى چۆلىنىڭ بۆرە - قاپلانلىرى يەپ قويۇشى مۇمكىن...»

— قانداق، ئوغلۇم، مېنىڭ بىلەن كېتەمسەن؟ ئاكىلىرىنىڭ ئېسىگە كەلسە، ئۆزلىرى كېلىپ ئىزدەپ تاپار، بولمىسا سەن مېنىڭ ئوغلۇم بولسەن، بولامدۇ؟ ... يۈرۈ!

بالا بوۋاينىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈردى - دە، ئېشەكنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى. بوۋاي ئېشەكنىڭ ئۈستىدىكى ئۈچلۈقنى باشقىدىن تۈزەپ، ئاۋۋال بالىنى كۆتۈرۈپ ئېلىپ مىنگۈزدى، ئارقىسىغا ئۆزى مىنىدى، سەپەر شۇ تاپتا ھەممىنى ئېسىدىن چىقارغان بولۇپ، ئېشەككە مىنگەنگە خۇشال ئىدى. بۇ ئاجايىپ ھايۋاننىڭ ئۇششاق قەدەم ئېلىپ كىشىنى تەكشى تەۋرىتىسىپ مېڭىشى، تۇرۇپ - تۇرۇپ ئۇزۇن قۇلاقلىرىنىڭ بىرىنى ئېگىز، بىرىنى پەس قىلىپ مىدىرلىتىپ قويۇشلىرى ئۇنىڭغا تولىمۇ قىزىق تۇيۇلاتتى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا يىراققا سوزۇلغان چۆل يولى سوزۇلۇپ ياتاتتى. كونا تۈگمەن ۋە قېرى ئۈجمە بولسا بارغانسېرى يىراقتا قالماقتا ئىدى.

بوۋاينىڭ كىچىك بالىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىمىغىنىغا ئۇزۇن يىللار بولغانىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ قەلبىدە ئىلىق بىر ئېقىم داۋالغۇيىتى. ئۇ ئاغزى بېسىلماي بالىغا پاراڭ قىلىپ ماڭماقتا ئىدى.

— خۇدا قارىغۇنى كۆزىدىن ئايرىسىمۇ ھاسسىدىن ئايرىمايتۇ، دېگەن مانا شۇ. مەن قېرىپ، ساڭا ئوخشاش بىر ھەمراھقا تەشنا بولۇپ يۈرگىنىمگە ئۇزۇن يىللار بولدى. ھەر نامىزىمدا خۇدادىن تىلەيتتىم. ياراتقان ئىگەم تەلەپكارلارنىسى ئائۇمىد قويمايدۇ. مانا بۈگۈن تەلپىم ئىجاۋەت بوپتۇ... راست، سېنىڭ ئىسمىڭ نېمىدا؟

بالا بوۋاينىڭ سوئاللىرىغا جاۋاب بەرمىدى. ئېشەكنىڭ بىر خىل تەۋرىنىپ مېڭىشى بىلەن ئۇنىڭغا ھارغىنلىق يېتىپ، بوۋاينىڭ قورسىقىغا بېشىنى تىرىگىنىچە ئۇخلاپ قالغانىدى.

— بوپتۇ، — دەيتتى بوۋاي سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، —

بولمىسا سېنىڭ ئىسمىڭنى «چۆل يىگىت» دەپ قويايلى. چۈنكى سەن ماڭا مۇشۇ چۆلدە ئۇچرىدىڭ... بىزنىڭ بۇ چۆل مۆجىزىلەرگە باي، بەلكىم سېنىڭ ئاكىلىرىڭ بۇ چۆلدە قانداقتۇر بىر غايىبىانە خەزىنىلەرگە يولۇقۇپ ئەقلىنى يوقاتقاندۇر؟ ئۇ بايلىق شۇنچە كۆپ بولۇپ، ئۇلار «توققۇز، توققۇز» دەپ سانايمۇ تۈگىتەلمەي قېلىشقاندۇر؟ ئادەملەر مۇنداق تاسادىپەن بايلىققا يولۇققاندا بەزىدە خۇدانىمۇ ئۇنتۇپ قالىدۇ... ياكى سېنىڭ ئاكىلىرىڭ ياشراق بولسا چىرايلىق بىرەر چوكاننىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كېتىپ قالىدۇمۇ؟ خوتۇنلارنىڭ ئۆزىمۇ بىر ئېزىتقۇ... بۇنىڭ ھەممىسى ئاللاننىڭ تەقدىرى بىلەن بولۇۋاتقان ئىشلار دېگەنە. تەقدىر بىر سەۋەبلەرنى قىلىپ سېنى ئاكاڭدىن ئايرىدى، يەنە بىر سەۋەبلەر بىلەن ئىككىمىزنى بىر-بىرىمىزگە ئۇچراشتۇردى. بولمىسا نېمە ئۈچۈن مېنىڭ ئېشىكىم دەل كونا تۈگمەننىڭ يېنىغا كەلگەندە توختاپ قالىدۇ ۋە مەن قانداق قىلىپ شۇنچە يىراقتىن سېنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازىڭنى ئاڭلاپ قالمەن...

شۇنداق قىلىپ، ئېشەكلىك بوۋاي سەپەرنىڭ ئىسمىنى «چۆل يىگىت» قويدى. بوۋاي ياش ۋاقىتلىرىدىن تارتىپ مۇشۇ چۆللۈكلەردە ئوۋچىلىق قىلىپ، بازارغا ئوتۇن ئەكىرىپ سېتىپ تىرىكچىلىك قىلغانىدى. مۇشۇ ئەتراپتا - چۆل يوللىرى كېسىشىدىغان بىر يەردە ھازىر ئۇنىڭ بىر چايخانىسى بار ئىدى. چايخانا ناھايىتىمۇ ھەيۋەتلىك يوغىنىغان ئۈچ تۈپ توغراق يېنىغا ئورۇنلاشقان بولۇپ، كىشىلەر ئۇ يەرنى «ئۈچتوغراق» دەپ ئاتىشاتتى. توغراقلارنىڭ يوپۇرماقلىرى بوۋاينىڭ چايخانىسى ئەتراپىغا قويۇق سايە تاشلاپ تۇراتتى. ئوتۇنچىلار، چۆل يوللىرىدىن ئاندا - ساندا ئۆتۈپ تۇرىدىغان يولۇچىلار بۇ يەردە توختاپ، ئۇلاڭلىرىنىڭ تۆشباغلىرىنى بوشىتىپ ئوتقا قويۇپ،

چاي ئىچىپ ئۆتۈپ كېتەتتى.

بۇ ئەتراپتىكى شالاڭ ئۆسكەن توغراقلار بىر زامانلاردا بۇ جايدا شارقىراپ ئېقىپ تۇرغان ئېقىن سۇلارنىڭ بولغانلىقىدىن خەۋەر بېرىپ تۇراتتى. ھازىر بولسا ئەتراپ پايانسىز قۇملۇققا ئايلانغانىدى. جىرا - قايتالاردا يەنە قومۇش، جىغان، تىۋىلغا، يۇلغۇن، قوڭغۇراق تىكەنلەر ئۇچراپ قالاتتى. بوۋاينىڭ چايخانىسى يېنىدىكى باراقسان ئۆسكەن بىر تۈپ يۇلغۇننىڭ تۈۋىدە مۆجىزىدەك بۇلدۇقلاپ چىقىپ تۇرىدىغان بىر بۇلاق بار ئىدى. بۇلاقنىڭ سۈيى ئەتراپتىكى قۇمغا سىڭىپ كېتەتتى. بۇلاق ئەتراپىدىكى نەملەشكەن يەرلەردىن كۆكلەپ چىققان ياش توغراق ئوتلىرى، ئۇششاق يولغۇن شاخلىرى بۇلاق سۈيىنى توراپ، ئۇنى توپا - چاڭ ۋە يات كۆزلەردىن ساقلاپ قالاتتى. تومۇز كۈنلىرى بۇ بۇلاقنىڭ سۈيى شۇنچىلىك مۇزدەك ۋە تەملىك ئىدى. بوۋاينىڭ ئاشۇ بۇلاق سۈيىدە قايناتقان چېيىنى ئىچكەن يولۇچى بىر ئولتۇرۇشىدا بىرقانچە چەينەكنى بىكار قىلىپ، تەرلىرىنى ئېرتىپ، بۈكلۈككە تاشلانغان كىگىزدە بىر دەم يانپاشلاپ كۆز يۇماتتى - دە، كۆزىنى ئاچقاندا ئۆزىنىڭ ھاردۇقى چىقىپ پەيدەك يىپيېنىك بولۇپ قالغانلىقىنى ھېس قىلاتتى. بەزى كۈنلىرى كەچ قالغان يولۇچىلار بوۋاينىڭ چايخانىسىدا قونۇپمۇ قالاتتى. ھېلىلا چاي ئېچىپ ماڭغان يولۇچىلارنىڭ قاچا - قۇچىلىرىنى يىغىشتۇرۇۋاتقان موماي يىراقتىن ئېشەكلىك كېلىۋاتقان بوۋىيىنى كۆرۈپ يول ئۈستىگە چىقتى. بوۋاي يېقىنلاشقاندا، ئۇنىڭ ئېشىكى ئالدىدا ئولتۇرغان كىچىك بالىنى كۆرۈپ ھەيران بولۇپ، ئىختىيارسىز قورۇق باسقان يۈزلىرىگە كۈلكە يۈگۈردى. بىر زامانلاردا بوۋاي - موماينىڭمۇ بىر قىز، بىر ئوغلى بولغانىدى. ئۇلارنىڭ ئوغلىنى قاراچېچەك ئەكەتتى. قىزى بويىغا يەتكەندە بىر كەمبەغەل يىگىتكە ياتلىق بولدى. قىزى بىلەن كۈيئوغلى دەسلەپتە ئۇلارنى پات - پات يوقلاپ كېلىپ تۇراتتى. كېيىن كۈيئوغلى تىرىكچىلىك ئىزدەپ ئائىلىسىنى ئېلىپ يىراقلارغا كېتىپ قالدى. مانا شۇنىڭدىن بېرى ئۇلار

يالغۇز ئىدى.

— ۋاي خۇدايىمەي! — دەپ بوۋاينىڭ ئالدىغا يۈگۈردى موماي، — بۇ كىمنىڭ بالىسى، نېمانچە ئاتلىق؟ توختىسىلا، ئاۋايلىسىلا، بالىنى مەن ئالاي.

موماي سەپەرنى قۇچاقلاپ ئېلىپ يەرگە قويدى. سەپەر قاپقارا، نەمخۇش كۆزلىرى بىلەن بۇ مېھرىبان ئادەملەرگە ھېيىقماي قارايتتى.

— بۇ كىمنىڭ بالىسى؟ — دەپ سورىدى موماي بالىنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانە بولۇپ.

— خۇدايىم بەرگەن، خۇدايىم بەرگەن، خوتۇن، قېنى چېيىڭنى تەييارلا، تىقىشتۇرۇپ قويغان ئاتلىقلىرىڭنى، مېغىز - قاقلىرىڭنى چىقار.

— چاي تەييار، خۇدايىم توۋا، زادى نېمە دەيدىغانلا، بۇ زادى كىمنىڭ بالىسى؟

— خۇدايىم بەرگەن، دېدىمغۇ! — دېدى بوۋاي سەپەرنى كۆتۈرۈپ كېلىپ كىگىزگە ئولتۇرغۇزۇپ تۇرۇپ، — خۇدايىم بەرگەندىن كېيىن بىزنىڭ بالىمىز بولىدۇ - دە!

— خۇدايىم بەرگەن، خۇدايىم بەرگەنلا دەيدۇغۇ ماۋۇ ئادەم، ھېلىمۇ خۇدايىم قانداق بەردى ئۇقتۇرۇپراق دېمەمدىلا.

— يولدا شۇنداق كېلىۋېتىپ يىغا ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدىم. يېقىنلاپ بېرىپ قارىسام، كونا تۈگمەننىڭ يېنىدىكى ئۈجمە سايسىدە مۇشۇ ئوغۇل تۇرۇپتۇ، خۇدايىم بەردى دېگەن شۇ.

— ۋاي خۇدايىمەي ماۋۇ ئادەم خەقنىڭ بالىسىنى كۆتۈرۈپلا كەلگەن ئوخشىمامدۇ، بالىنىڭ ئانىسى شۇ تاپتا قانچىلىك سەكپارە بولۇپ كېتىۋاتقاندۇ؟ ...!

— نېمىدەپ ۋايسايسىغاندۇر ماۋۇ خوتۇن، مېنىڭ سېنىڭچىلىك ئەقلىم يوقىمدى؟ ...

— ئەمىسە سىلىگە بىكاردىن - بىكارغىلا ئۇچراپ قالدىغان بالا نەدە تۇرۇپتىكەن؟

— دەۋاتىمەنغۇ، كونا تۈگمەننىڭ يېنىدا يىغلاپ

تۇرۇپتىكەن. ئۇ ئەتراپتا نەدىمۇ ئادەم بولسۇن، بەلكى بىرەر كارۋاندىن ئېزىپ چۈشۈپ قالغاندۇر ياكى بىرەر تاشلاپ كەتكەندۇر؛ مەيلى ئەمەسمۇ، ئىگىسى چىقىپ قالسا سالامەت تاپشۇرۇپ بېرىمىز، بولمىسا ئوغۇل بىزنىڭ.

— بوپتۇ، خاپا بولمىسىلا، — دېدى موماي ئۆزىنىڭ چېچەكتە ئۆلۈپ كەتكەن ئوغلىنى ئەسلىگىنىچە بالغا مەستلىكى كېلىپ قاراپ، — بۇ ئوغۇل بىزنىڭ رەھمەتلىك تۆمۈرخانغا شۇنداق ئوخشايدىكەن، بالىنىڭ ئىسمى نېمە ئىكەن؟

— ئىسمىنى بىلمىدىم، بايا مەن يولدا كېلىۋېتىپ ئۇنىڭغا «چۆل يىگىت» دەپ ئىسىم قويۇپ قويدۇم.

— قويسىلا، شۇمۇ ئىسىم بوپتۇمۇ، — دېدى موماي، — ئۇنىڭ ئىسمىنى ھەمرا قويايلى.

— «چۆل يىگىت» دېگىنىمنىڭ سەۋەبى، — دەپ چۈشەندۈردى بوۋاي مومىيىغا، — ماڭا ئۇ چۆلدە ئۇچرىدى، ئۇ يەنە مۇشۇ چۆلدە ئۆسۈپ چوڭ بولىدۇ...

چايخانىنىڭ بىر بۇلۇڭىغا قويۇلغان كونا ساندۇقتىن مېغىز قاقلىرىنى ئېلىپ داستىخانغا تۆكۈۋاتقان موماي «چۆل يىگىت» دېگەن ئىسىمغا زادىلا رازى بولمىدى.

— ھەمراھ بولسۇن! — دەيتتى ئۇ، — خۇدايىم بۇيرۇپ، بۇ بالىنىڭ ئىگىسى چىقماي قالسىلا قېرىغاندا ئۇ بىزگە ھەمراھ بولىدۇ.

— قوي بولدى، «چۆل يىگىت» دېدىمۇ «چۆل يىگىت!» — دېدى بوۋاي تەرسالىق بىلەن.

بۇ تالاش - تارتىش بىلەن بوۋاي بىلەن موماي يەنە قىزىرىشىپ قالغىلى تاسلا قالدى. سەپەر بولسا موماي تۆككەن تاتلىقلارغا بەھۇزۇر ئېغىز تېگىشكە باشلىغانىدى.

ئون توققۇزىنچى باب

ئاتونۇش شەھەر

سەپەر ئوتۇنچى بوۋاينىڭ ئۆيىدە تاتلىقلار بىلەن چاي ئىچىپ ئولتۇرغاندا، ئۇنىڭ ئاكىلىرى يول ئۈستىدە كېتىپ باراتتى. ئىلگىرىكى كۈنلەردىكىدەك جىدەللەپ ئەمەس، بىر توختاپ، بىر مېڭىپ، بىر - بىرىگە قول سىلكىپ قىزىرىشىپ ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. ئۇلار ئەمدى خاننىڭ لەشكەرلىرى ئارقىمىزدىن يېتىشىپ كېلىپ تۇتۇپ كېتەرمىكەن، دېگەن ئەندىشىنى ئۇتتۇشقانىدى. كىم بىر تىللانى ئوشۇق ئېلىش كېرەك دېگەن مەسىلە ئۈستىدە توختىماي تالاش - تارتىش قىلىشاتتى. سەپەرنى تاشلاپ يولغا چىقىش بىلەنلا ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا «تىللا سېلىنغان خالىتنى كىم كۆتۈرىدۇ» دېگەن جېدەل باشلاندى.

— ئەكەل خالىتنى مەن كۆتۈرىمەن، — دېدى بارات.

— بولدى، ئۆزۈم كۆتۈرۈۋېرەي، — دېدى ئۆمەر.

— مەن كۆتۈرسەم نېمە بولغۇدەك؟

— مەن دېگەن سېنىڭ ئاكاڭ، خالىتنى قاغىلىق باغدىكى

كۆمۈكلۈك جايدىن دەسلەپتە ئۆزۈم كولىۋالغان، شۇ يەردىن باشلاپ ئۆزۈم كۆتۈرۈپ كېلىۋاتىمەن.

— سەن خالىتنى كۆتۈرۈپ ماڭغاندا مەنمۇ سەپەرنى يۈدۈپ

ماڭغانتىمغۇ؟ ئەكەل، ئەمدى خالىتنى مەنمۇ بىردەم كۆتۈرۈپ ماڭاي.

ئەسكى تۈگمەن يېنىغا تاشلاپ كەتكەن ئىنسىننىڭ نامى تىلغا

ئېلىنىشى بىلەن ئۆمەر جىمىپ كەتتى. چۆل - جەزىرىدە يالغۇز قالغان سەبىي بالىنى ئەسكە ئېلىش قانداقلا بولسۇن ئۇلارنىڭ ۋىجدانىنى ئازابلايتتى.

— بولدىلا، يوقلاڭ ئىشنى تالىشىۋەرمىگىنە، — دېدى ئۇ، — بۇ خالىتىنىڭ ھېچقانچە ئېغىرى يوق، ئۆزۈم كۆتۈرۈۋېرەي.

— مەن ساڭا ئىشەنمەيمەن! — دېدى بارات.

— نېمىشقا ئىشەنمىگۈدەكسەن؟ تىللارنى ساناپ قويدۇقۇ؟

بىرى كەم بولسا مانا مەن جاۋابكار.

— سېنىڭ قولۇڭدا تۇرۇپ تىللارنىڭ توقسان توققۇز بولۇپ قالغىنىغا تېخىچە ئەقىلىم يەتمەيۋاتىدۇ، يەنە بىر مەنزىلگە بارغۇچە قانچىسى كېلىپ كېتىدۇ...

— ئەمەسە قانچە بولماقچىدى، قانچە؟ ئېيتىپ باققىنە!

— ئېيتىمغۇ، يۈز بولسا توغرا بولاتتى.

— ھەي، نېمانداق غەرەز ئوقمايدىغان نېمىسەن؟ ئۆزى

توقسان توققۇز تۇرسا، قانداق قىلىپ يۈز بولىدۇ؟ تىللارنىڭ مېنىڭ قوينۇمدا تۇرۇپ تۇغامدۇيە؟! — دەپ تېرىكتى ئۆمەر.

— ئەسلىدە بىز تىللارنى يەردىن كولىۋالغاندىلا ساناپ قويساق بولغانىكەن. سەن ئۇنى ئالمان - ئالمانلا قوينۇڭغا سالىدىڭ.

— ھەي جېنىم ئۆكام، ئۇ چاغدا ھەممىمىز جاننى پاتراق قۇتۇلدۇرغاننىڭ كويىدا ئىدۇق. خالىتىنىڭ ئىچىدىكىنى ساناپ ئولتۇرۇش كىمنىڭ ئېسىگە كېلىپتۇ، راست ئېيتتىڭ، ساناپ قويغان بولساق توغرا بولغانىكەن.

— سانامايلا قوينۇڭغا سالغىنىڭدا بىر غەرەز بار - دە!

ئۆمەر ئاچچىقىدا يېرىلىپ كېتەي دەپ قالدى.

— كەل، تىللارنى ھېلىمۇ بولسا يەنە باشقىدىن ساناپ

قويايلى، كېيىن تۆھمىتىڭ چىقىدىغان ئوخشايدۇ، — دېدى ئۆمەر.

— ساندىۇققۇ توقسان توققۇز، — دېدى بارات، — بەلكىم سەن بىرەر تىلانى باشقا بىر يېرىگە تىقۇالغانسەن.

— قىپقىزىل تۆمەت! — دەپ قوينىدىن خالتىنى ئېلىپ غەزەپ بىلەن يەرگە ئاتتى ئۆمەر، — كەل مېنى ئاقتۇرۇۋال! يېنىمدىن سۇنۇق يارماقمۇ تاپالمىساڭ قانداق قىلىسەن؟ — ئۇنى مەن تېپىۋالدىغان يەرگە تىقمايسەن — دە! — دېدى بارات خاتىرجەم ھالدا.

— كىم بىلىدۇ، — دېدى ئۆمەر يەردىكى خالتىنى ئېگىشىپ ئېلىپ تۇرۇپ، — ئۇ بىر تىلانى بەلكىم سەن ئۆزۈڭ تىقۇالغانسەن.

— قۇدرىتى ئۇلۇغ خۇدا! — دەپ نالە قىلدى بارات، — مانا قىزىق گەپ. بۇ خالتىنى سەن ماڭا بۇرچىكىنىمۇ تۇتقۇزماي كۆتۈرۈپ يۈرسەڭ، مەن ئەپسۇن ئوقۇپ ئۇنىڭ ئىچىدىن بىر تال تىلانى ئايرىۋېلىپ يانچۇقۇمغا سېلىۋالمايمەنمۇ؟ ... ئەگەر شۇنداق ئەپسۇن ئوقۇش قولۇمدىن كېلىدىغان بولسا، خالتاڭنى قۇرۇقدايلا قويغان بولمايتتىمۇ؟!

— مانا — مانا! — دەپ ۋارقىراپ كەتتى ئۆمەر، — ھەي نىيىتى يامان پەس، ئەزەلدىن سېنىڭ كۆڭلۈڭ قارا، راست، قولۇڭدىن كەلگەن بولسا ھەممىنى ئۆزۈڭنىڭ قىلىۋالغان بولاتتىڭ.

— ئەمىسە، ئۆزۈڭ دەپ باققىنە، مەن قانداق قىلىپ بىر تىلانى ئېلىۋالالايتتىم؟

— دېسەم — دېمىسەم، ھېلىقى ئەسكى تۈگمەن يېنىدا، تىللارنى خالتىدىن تۆكۈپ ساناۋاتقان چېغىمىزدىلا بىر تىلانى جايلاشقا ئۈلگۈرگەنسەن؟

— ئەمىسە، مېنى ئاقتۇر! — دەپ قوللىرىنى كەڭ يېيىپ، ئاكىسىنىڭ ئالدىنى توسۇدى بارات.

— ئاقتۇرمايمەن! — دەپ ئىنىسىنىڭ مەيدىسىنى ئىتتەردى

ئۆمەر، — بەلكىم سەن ئۇ بىر تىللانى ئاللىبۇرۇن
يۇتۇۋالغانسەن، خالىي بىر جايدا ئۇنى نىجاسەت بىلەن بىللە
چىقىرىپ، ياغاچ بىلەن مالتىلاپ ئېلىپ يانچۇقۇغا سالارسەن.

— توپۇ! — دەپ يەرگە تۆكۈردى بارات كۆڭلى ئېلىشىپ، —
بولدى توختا، تىللارنى ھازىرلا بۆلۈشۈۋېلىپ، ھەرقايسىمىز ئۆز
تېگىشلىكىمىزنى ئۆزىمىز كۆتۈرىمىز.
— كەل، مەنمۇ سەن بىلەن ئىتتەك تالىشىپ يۈرۈشتىن
چاق تويدۇم!

لېكىن، ئۇلار ھەرقانداق قىلىپمۇ توقسان توقتۇز تىللانى
نەك ئىككىگە بۆلەلمەيتتى ۋە بىرەرنىڭ بىر تال تىللانى ئوشۇق
ئېلىشىغىمۇ يول قويۇشمايتتى. ئۇلار تالاش - تارتىش ئىچىدە
يولنى داۋام قىلاتتى. يىراقتىن بىرەر يولۇچىنىڭ قارىسى
كۆرۈنۈپ قالغۇدەك بولسا جىمىپ قېلىشاتتى - دە، يولۇچى ئۆتۈپ
كەتكەندىن كېيىن، ئەنسىرەپ ئارقا - كەينىگە قارىۋېتىپ، يەنە
جېدىلىنى باشلىشاتتى.

ئۇلار شۇ ھالەتتە ئۇزاق يول بېسىشتى. كۈن ئولتۇرۇپ،
غەربكە توپلانغان بۇلۇتلار ئۈستىدە قۇياشنىڭ قىپقىزىل نۇرلىرى
قېتىپ قالدى. ئەتراپقا كەچكى گۈگۈم ئۆز پەردىسىنى يېيىپ
جاھان قاراڭغۇلاشماقتا ئىدى. شۇ چاغدا ئۇلارغا ناتونۇش بىر
شەھەرنىڭ ئېگىز سېپىللىرى كۆرۈندى. ئۇلار يېتىپ كەلگۈچە
ئوبدانلا قاراڭغۇ چۈشۈپ، گۈمبۈرلىگەن توپ ئاۋازى ئاڭلاندى.
بۇ شەھەر دەرۋازىلىرىنىڭ تاقالغانلىقىنىڭ بەلگىسى ئىدى. ئاكا-
ئۇكا يول ئۈستىدە قېتىپ تۇرۇپ قېلىشتى.

— مانا! — دېدى بارات.

— نېمە بولدى؟

— شەھەر دەرۋازىسى تاقالدى، توپ ئاۋازىنى

ئاڭلىمىدىڭمۇ؟

— ھەممىنى قىلغان سەن، — دېدى ئۆمەر، — يولدا
جىدەللەشكەننىڭ ئورنىدا ئىتتىكرەك ماڭغان بولساق، بۇ ئاي -
دالادا قالماس ئىدۇق.

— ھەممىنى قىلغان ئۆزۈڭ، شۇ بىر تىللانى تىقمۇالمىغان
بولساڭ... .

— توختا! — دەپ ئۆكىسىنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى ئۆمەر، -
بىز يولدىن ئېزىپ كەتتۇقمۇ قانداق؟

— مەن ئەدىن بىلەي، مەن ساڭا ئەگىشىپ ماڭدىم.
— سەن تىللانىڭ جېدىلىنى قىلىپ كۆزۈمگە كىرىۋېلىپ
قايسى يوللارغا ئەگىپ كېتىپ قالغىنىمىزنى بىلمەي قالغان
ئوخشايمەن. بىخەملەر شەھىرىگە بارىدىغان يولدا مۇنداق شەھەر
بولماسلىقى كېرەك ئىدى.

— ئاۋۋال تىللانى ساق - سالامەت بىر بۆلۈشۈۋالايلى، -
دېدى بارات، — يانچۇقتا پۇللا بولسا يۇرتنى يەنە ئىزدەپ سوراپ
تېپىۋالىمىز.

بۇ شەھەرنىڭ دەرۋازىسى سىرتىدا كەچ قالغان يولۇچىلار
ئۈچۈن سېلىنغان ساراي، ئاشخانىلار بار ئىدى. ئاكا - ئۇكا
يېنىدىكى تىللالاردىن ئەنسىرەپ ئادەم كۆپ يەرگە بېرىشقا
پىتىنالمىدى. ئۇلار مۇشۇ ئوچۇقچىلىقتا تۇنەپ، ئەتە سەھەردە،
شەھەر دەرۋازىسى ئېچىلىشى بىلەنلا شەھەرگە كىرىۋېلىشنى
ئويلاشتى. ئۇلار يەنە شەھەرگە كىرىشنىڭ ئالدىدا تىللالار
ئۈستىدىكى ماجىرالارنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ھەرقايسىسى ئۆزىگە
تېگىشلىك بولغان ئالتۇنلارنى ئۆز بەلباغلىرىغا تۈگۈپ مېڭىشى
كېرەك ئىدى.

ئۇلار يولدىن چىقىپ، قانداقتۇر بىر چاتقاللىقلار ئىچىگە
ئۆزىگە ئورۇن ھازىرلاشتى. ھەر ئىككىلىسى ئۇخلاپ قېلىشتىن
قورقاتتى. ئۇلار قانداقتۇر بىر ئوغرى ياكى قاراقچىنىڭ كېلىپ
ئۆزلىرىنى بۇلاپ كېتىشتىن ئەمەس، بىر - بىرىدىن ئەنسىرىشىپ

قالغانىدى. يول ھاردۇقى بىلەن قورساقنىڭ ئاچلىقى قوشۇلۇپ ھەر ئىككىلىسىنى قىيناشقا باشلىدى. ئۇلارنى ھېلىدىن - ھېلىغا مۈگدەك باساتتى. بارات ئاكىسىنىڭ ئۆزىنى ئۇخلىتىپ قويۇپ، خالتىنى ئېلىپ قېچىشىدىن قورقۇپ، ئۇياق - بۇياققا ئۆرۈلۈپ، بېسىپ كېلىۋاتقان مۈگدەكنى قاچۇرۇشقا تىرىشاتتى. ئۆمەرمۇ ئۇخلىيالمىغانىدى.

— ئەتە مەن ساڭا قىرىق توققۇز تىلانى ساناپ بېرىمەن، — دېدى ئۆمەر ئىنىسىغا.

— ئۆزۈڭ ئەللىكنى ئالىسەن؟!

— گېپىمنى ئاخىرىغىچە ئاڭلىمىسەن بەتتىيەت! مەنمۇ قىرىق توققۇزنى ئالىمەن، يەنە بىر تىلانى بىز شەھەرگە كىرىپ، پارچە پۇلغا ئالماشتۇرۇپ بۆلۈشۈۋالىمىز، ئىككىمىزنىڭ قېرىنداشلىقى شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلاشقان بولىدۇ. سەن مېنى ئىككىنچى ئاكام دەپ ئاغزىڭغا ئالغۇچى بولما.

— سەن مېنى ئۇخلىتىپ قويۇپ قاچىسەن.

— ئادەم ئەمەس ئىت! — دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ئۆمەر، — كەل، ئىشەنمىسەڭ بۇ خالتىنى ھەر ئىككىمىز تەڭ تۇتۇپ ياتايلى.

ئۇلار تىللا سېلىنغان تېرە خالتىنى بەلباغلىرىنىڭ ئۈچىغا تەڭ باغلاپ، ھەربىرى يەنە ئۇ خالتىنى ئاستىدىن قوللىرى بىلەن مەھكەم بېسىپ يېتىپ ئۇيقۇغا كېتىشتى.

تاك سەھەردە، شەھەر سېپىلىنىڭ ئۈستىدىكى توپلار گۈمۈرۈلۈپ ئېتىلىشى بىلەن تەڭ ئۆمەر بىلەن بارات كۆزلىرىنى ئېچىشتى - دە، چاپراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىشتى.

ھەر ئىككىلىسىنىڭ بەلباغلىرىنىڭ ئۈچى كېسىلىگەن، ھېلىقى تېرە خالتا تىللار بىلەن نەگىدۇر غايىب بولغانىدى. ئۆمەر بىلەن بارات ئالاقزادە بولۇپ ئۇياق - بۇياققا يۈگۈرۈپ،

يەنە ئۆز ئورنىغا قايتىپ كېلىشتى. يېقىن ئەتراپتا ھېچكىمنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. ئۇلار ياتقان يەرنىڭ ئەتراپىدا بىرەر گۇمانلىق ئىزمۇ يوق ئىدى. سەھەرنىڭ سالىقىدا پۈتۈن ئەتراپ جىمجىت سۈكۈتتە ياتاتتى.

— خالتا قېنى؟ مېنى ئۇخلىتىپ قويۇپ ئۇنى نەگە يوقاتتىڭ؟ — دەپ ۋارقىردى ئۆمەر.

— تىللارنى سەن قاغىلىق باغدىن چىققاندىن بېرى باغرىڭغا مەھكەم بېسىپ كېلىۋاتاتتىڭمۇ؟ يەنە ئىزا تارتماي مەندىن بۇرۇن گۆركىرەيسەنمۇ؟ ... ئۇنى نەگە يوقاتتىڭ؟! — دەپ ئاكىسىدىنمۇ قاتتىقراق ۋارقىردى بارات.

— مەن ئۇنى قوينۇمدا بىر ئوبدان ساقلاپ، مۇشۇ يەرگىچە سالامەت يەتكۈزۈپ كەلگەنىدىم، كېچە سېنىڭ: «ساڭا ئىشەنمەيمەن، خالتىنى ئىككىمىز تەڭ تۇتۇپ ياتىمىز» دېگەنىڭدە باشقا گەپ بار ئىكەن — دە!
— نېمە دېدىڭ؟! —

بارات ئېتىلىپ كەلگەنچە ئاكىسىنىڭ ياقىسىغا ئېسىلدى. ئىككىيلەن تەڭ ياقىلىشىپ كەتتى. بارات ئاكىسىنىڭ گەپ بېقىنىغا، گەپ قورسىقىغا مۇشت ئاتاتتى. ئۆمەر باراتتىن پاكارراق بولغان بىلەن ئۇنىڭغا قارىغاندا كۆپ قاۋۇل ئىدى. ئاچچىقىدا ئۇ ئىنىسىنى بىرنەچچە قېتىم بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ يەرگە ئاتتى. بىر چاغدا ئۇلار نەپىسى بوغۇلۇپ، ھېرىپ ئولتۇرۇپ قېلىشتى. نېرىراقتىكى يولدا ھېلىلا شەھەر دەرۋازىسىدىن چىققان بىر توپ كارۋانلار يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. تۆگىلەر سالماقلىق قەدەم ئېلىپ، ئەتراپقا كۆلدۈرمىلىرىنىڭ ئاۋازىنى قالدۇرۇپ ئۆتۈپ كەتتى... ئاكا - ئۆكىنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئېغىر جىمجىتلىق باسقانىدى. ھەر ئىككىلىسى ئويلىنىپ، تىللارنى ئۆزلىرىنىڭ ئىچىدە بىرەررنىڭ ئالماقلىقىنى جەزم قىلىشتى. چۈنكى ئۇلارنىڭ ئىچىدىن كىم

بولسۇن بىرەرى تىللارنى ئالغان بولسا، ئۆزىمۇ بۇ يەردىن ئالىبۇرۇن كېتىپ قالغان بولاتتى... ئۇنداق بولسا خالتا قەيەرگە غايىب بولدى؟ ئۇنى ئىنىس - جىن ئەكەتتىمۇ، ئادەممۇ؟ ... ھەممىگە سەۋەب بولغان ئۇيقۇ، غەپلەت ئۇيقۇسى!

— نېمىشقا ئاتام ھايات ۋاقتىدىلا بۇ تىللارنى ئۆز قولى بىلەن بۆلۈپ بېرىۋەتمىگەن بولغىنىدى، — دەپ ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزدى بارات، — ئۇ چاغدا بىز ھەرقايسىمىز ئۆزىمىزگە تېگىشلىكىنى قوينىمىزغا سېلىپ مەھكەم ساقلىغان بولاتتۇق. قېرىنداشلارمۇ ئازارلاشمايتتۇق.

— ئاتامنى گۇناھقا شېرىك قىلما! — دېدى ئۆمەر، — ھەممە ئەيىب ئۆزىمىزدە، شۇ ئالتۇنلاردا كىچىك سەپەرنىڭمۇ ھەقىقى بار ئىدى، بىز ئالكوڭۇللۇك قىلىپ، نارەسىدىنى چۆلگە تاشلىۋەتتۇق، خۇدا بىزنى جازالىدى...

ئاكا - ئۇكا ئىككىلىنىڭ روھى چۈشۈپ كەتتى. ئورنىدىن قايتا قوپۇشۇپ ئەتراپنى يەنە ئىزدەشتۈردى. ئۇلارنىڭ قورساقلىرى ئېچىپ، بىقىنلىرىغا چاپلىشىپ كەتكەنىدى. ئەمدى قانچە ھەسرەت چەككەن بىلەنمۇ ئىش ئورنىغا كەلمەيتتى. يىراقتا شاۋقۇنلۇق، ناتونۇش بىر شەھەر ئۇلارنى ئۆز قوينىغا چاقىرماقتا ئىدى.

— سەنمۇ ئەجەپ قىلىپ كەتتىڭ، — دېدى ئۆمەر، — بىر تىللانى كەم ئالغىنىڭغا نېمە بولاتتى. بىز كېچىلا بۇ پۇللارنى بۆلۈشۈۋېلىپ، شەھەر دەرۋازىسى يېنىدىكى بىرەر سارايغا چۈشۈپ ياتقان بولساق بولاتتى، مانا ئەمدى ھەممىدىن قۇرۇق قالدۇق.

— شۇنداق قىلىش لازىملىقىنى بىلگەن ئادەم نېمىشقا ئۆزۈڭ بىر تىللانى كەم ئالمىدىڭ؟ — دەپ ئۆكتە قوپتى بارات. — بولدى، بولدى، ئەمدى يوق نەرسىنى تالاشمايلى، — دېدى ئۆمەر.

ئاغزىدا شۇنداق دېيىشىمۇ، ئورۇنسز تالاش - تارتىش بىلەن تىللارنى ئوغرىغا بېرىپ قويغىنىغا ھەر ئىككىلىسىنىڭ ئىچى ئىچىشاتتى. «بىر تىللا كەم ئالغىنىمغا نېمە بولاتتى. ھە! - دەپ ئۆكۈنەتتى ئۆمەر، - ناھايىتى مەن ئاچقان دۈكىنىمغا بىر تىللالىق مالنى كەمراق سالغان بولاتتىم...»؛ «بىر تىللا ئۈچۈن ئەجەبمۇ پەسلىك قىلىپ كېتىپتىمەن، - دەپ خىيال قىلاتتى بارات، - بىر تىللا كەم بولسا قانچىلىك ئىش ئىدى. ناھايىتى مەن تۆت خوتۇننىڭ ئورنىغا ئۈچىنى، ئىككىنى ياكى دەسلەپتە بىرنى ئېلىپ تۇرغان بولاتتىم...»
ئۇلارنىڭ بارلىق شېرىن خىياللىرى توزغاقتەك ئۇچۇپ كەتتى.

— ئەمدى ھەرقايسىمىز ئۆز يولىمىزغا ماڭايلى، بىز چىقىشالمىغۇدەكمىز! — دەپ چاپنىنىڭ پېشىدىكى توپىلارنى ئەتەي ئاكىسىغا يەتكۈدەك قىلىپ قاتتىق قاقتى بارات.
— مەنمۇ سېنىڭ بىلەن بىللە يۈرۈشكە خۇشتار ئەمەس، - دېدى ئۆمەر، - قېنى سېنىڭ شەھەردە بىرەر يېرىڭگە تېقىشتۇرۇۋالغان پۇللىرىڭنى خەجلەپ باققىنىڭنى كۆرۈپ باقاي.
— كۆرمىز، - دېدى بارات، - تېخى تىللار ئۆزۈڭنىڭ يانچۇقىدىن چىقىپ قالامدۇ تېخى!...

ھەر ئىككىلىسى بىر - بىرىگە باتىغىنىچە مېڭىپ چوڭ يولغا چىقتى. ئالدىدىكى بىر ئاچا يولغا كەلگەندە ئىككى تەرەپكە ئايرىلىپ كېتىشتى. بۇ ئىككى يول شەھەرنىڭ ئالدى - ئارقا دەرۋازىلىرىغا تۇتىشىدىغان - يەنىلا بىر شەھەرگە كىرىدىغان يول ئىدى.

يىگىرمىنچى باب

قورسىقىم ئاچ ئىدى

ئاكا - ئۆكىلار بىر - بىرىگە قېيىداپ ئالدى - ئارقا دەرۋازىدىن كىرىپ كەلگەن بۇ شەھەر چۆللۈكتىكى يەنە بىر ئاۋات شەھەرلەردىن ئىدى. شەھەر ئەتراپى مۇنبەت ئېتىزلار، باغلار، تولۇپ ئاقىدىغان ئېرىق - ئۆستەڭلەر ۋە يىراقلاردىكى يېزا-قىشلاقلارغا تەكىتىدىغان يوللار بىلەن قورشالغانىدى. ھارۋىلار مېڭىۋېرىپ كاداڭلاشتۇرۇۋەتكەن يوللاردىن پۇرقىسىراپ توپا كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. يول بويى ئۆسكەن چىغىرتماق، ياۋا كەندىر ۋە يوغان يوپۇرماقلىق تىكەنلىك ئوتلارنى يىل بويى قېلىن چاڭ بېسىپ تۇراتتى. شەھەر بازىرىنىڭ ھەربىر كوچىسى — ناۋايىلار كوچىسى، ئاشپەزلەر كوچىسى، موزدۇز، ياغاچچى، جۇۋازچى ... دېگەندەك خىلمۇ خىل كاسپىلارنىڭ رەستىلىرىگە بۆلۈنگەنىدى. بۇ كوچىلاردىن ئۆتكەندە ئىسسىق نان، كاۋاپ، زاسۋى، ئاشمانتا، ئوخشىغان پۇللارنىڭ مەزىلىك پۇرىقى ئاچ قورساقلارنى غولدۇرلىتىۋېتەتتى.

ئۆمەر شەھەرگە كىرىپ، شەھەر كوچىلىرىدا تەمتىرەپ يۈرگەن سانسىز مۇساپىرلارنىڭ قاتارىغا قېتىلىپ كەتتى. بۇ شەھەرنىڭ بايلىرى باي، كەمبەغەللىرى تولمۇ نامرات ئىدى. ئۆمەر بىر ۋاخلىق قورسىقىنى تويغۇزۇش ئۈچۈن ھەرقانداق خىزمەتنى قىلىشتىن باش تارتىمىدى. ھەرىمە بولسا خۇدا ئۇنى كۈچلۈك ۋە چىداملىق ياراتقاننىدى. بەزى ئۇ ئاشپەزلەرنىڭ

ئوتۇننى يېرىپ، ئوچىقىغا ئوت قالىسىدى. قايسىبىر سودىگەرلەرنىڭ ئالغان ماللىرىنى ئۆشنىسىگە ئارتىپ، ئادەملەر مىغىلداپ يۈرگەن شەھەر كوچىلىرىدا كىشىلەرگە ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ يۈرۈپ سودىگەرلەر چۈشكەن سارايلارغا يەتكۈزۈپ بەردى. بەزىدە قايسىبىر يەر ئىگىسىنىڭ لېيىنى ئېتىپ، كېسىكىنى قۇيۇپ، ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىغۇ قارىشىپ بېرەتتى. ئىشقىلىپ ئۇ ھەرقانداق ئېغىر - يېنىك ئىشلارنى قىلىشتىن قاچمايتتى. ئەمما ئىش ھەممە ۋاقىت تېپىلىپ تۇرمايتتى، بەزىدە ئۇ كۈنلەپ ئاچمۇ قالاتتى.

پۇل تاپقان كۈنلىرى كەچلىكلىرى ئۆمەر چايخانلارنىڭ يۇمشاق كىگىز ئاشلانغان سۇپىلىرىدا سوزۇلۇپ يېتىپ، ئۆزىگە ئوخشاش مۇساپىرلارنىڭ قىزىق پاراڭلىرىغا قۇلاق سالغىنىچە ئۇخلاپ قالاتتى. بەزىدە ئۇنىڭغا گۈلەخلەردە، مازارلىقتىكى گۈمبەزلەر ئىچىدە ياكى قانداقتۇر بىر ئوچۇقچىلىقلاردا تۈنەشكە توغرا كېلەتتى. مۇنداق چاغلاردا ئۇ كۆپىنچە ئۇزاققىچە ئۇخلىيالمىتتى. قەيەردىدۇر بىر يەردىكى ئىسلىق چايخانلاردا تۈنەپ كۆيۈپ تۇرغان چىراغلار پاراسلاپ ئۇچقۇن چاپاتتى. ئېگىز ئۆسكەن تېرەكلەر، مەسچىتلەرنىڭ كۆككە سوزۇلغان پەشتاقلىرى كېچىنىڭ قاراڭغۇلۇقىدا قېتىپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى. ئۆمەرنىڭ بېشى ئۈستىدە بولسا سانسىز يۇلتۇزلار ئاجىز نۇر چاپاتتى. ئۆمەر ئۇياق - بۇيىقىغا ئۇرۇلۇپ ھېلىقى ئۈستى ئوچۇق زىندان - قاغىلىق باغدا ئۆتكۈزگەن كۈنلىرىنى ئەسلەيتتى. ئۇ يەردە گەرچە ئەركىنلىك بولمىسىمۇ، ھەر ھالدا ھەر كۈنى ئۈچ ۋاخ يەيدىغانغا بىرنەرسە بار ئىدى. ھازىر بولسا ئۆمەردە ئەركىنلىك بار، يەيدىغان نان يوق ئىدى... بەزىدە ئۆمەر ئاتىسىنى، كىچىك ئىنىسى سەپەرنى چۈشەپ قالاتتى - دە، چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتەتتى. مېجەزى ئوسال ئىنىسى بارانمۇ كۆز ئالدىغا كېلەتتى. باراننى ئويلامسىلا جۇدۇنى ئۆرلەيتتى.

«سەپەرنى تاشلاپ كېتىش توغرىسىدا دەسلەپتە ئېغىز ئاچقانمۇ شۇ، — دەيتتى ئۇ ئۆز ئىچىدە، — بىچارە بالىنى چۆلگىلا تاشلاپ قويدۇق، مانا، خۇدا بىزنىڭ جاجىمىزنىمۇ بەردى». يەنە بەزى كۈنلىرى ئۆمەر كونا تۈگمەنگە قايتىپ بېرىپ، سەپەرنى ئىزدەپ بېقىشنى خىيالغا كەلتۈرەتتى. لېكىن ئۇنىڭدا ئارقىسىغا قايتقۇدەك مادار يوق ئىدى...

بۈگۈنمۇ ئۆمەر ئىش ئىزدەپ ئادەملەر توپى ئىچىدە چايقىلىپ يۈرەتتى. قورساقنىڭ ئاچلىقىدا ئۇ ئاشخانىلاردىن كېلىۋاتقان مەزىزلىك پۇراق، ئادەملەرنىڭ بەدىنىدىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان ئاچچىق تەر ھىدى، توپا - چاڭ ھەممىنى تۈكۈرۈكىگە ئارىلاشتۇرۇپ ئىچىگە يۇتاتتى. بازار بولسا ئۆزىنىڭ ۋاڭ - چۇڭى بىلەن ئېغىر گۈرۈلدەيتتى. ئالارمەن - ساتارمەنلەرنىڭ ۋارقىراشلىرى قۇلاق - مېڭىنى يەپ، ئۆمەرنىڭ بېشىنى ئايلاندۇراتتى. مىس يارماقلار، كۈمۈچ تەڭگىلەر، ساپ ئالتۇن تىللار قولىدىن - قولغا ئۆتۈپ جىرىڭلايتتى. ئۆمەرنىڭ يانچۇقى بولسا قۇپقۇرۇق ئىدى. ئۇ قوينىغا سېلىپ، ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ ئەكەلگەن تىللارنىڭ نەق مۇشۇ قاغىش تەڭگۈر شەھەرنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلگەندە غايىب بولغانلىقى ئۇنىڭغا تولىمۇ ئەلەم قىلاتتى.

«ئادەم ئەمەس جوھۇت! — دەپ تىللايتتى ئۇ ئىچىدە ئىنىسى باراتتى، — بىر تىللانى كەم ئالغىنىڭغا ئۆلەتتىڭمۇ؟... بىر تىللانى تالىشىپ توقسان توققۇز تىللادىن قۇرۇق قالدۇق. بەلكىم، سەنمۇ بىر يەردە ماڭا ئوخشاش ئىتنىڭ كۈنىنى كۆرۈۋاتقانسەن...»

ئۆمەر شۇنداق خىياللار بىلەن ئايلىنىپ بازار چېتىدىكى بىر ئوچۇقچىلىققا چىقىپ قالدى. نېرىراقتا دۈپدۈڭلەك دائىرە بولۇپ ئولمىشىۋالغان ئادەملەر بىرنەمىلەرنى دەپ ۋارقىرىشىۋاتاتتى. ئارقىدا تۇرغانلار بويۇنلىرىنى سوزۇپ دائىرنىڭ ئوتتۇرىسىغا قارىشاتتى. ئۇ يەردە بىرەر قىزىقچىلىق

بولۇۋاتسا كېرەك، ئۆمەر قىستىلىپ يۈرۈپ ئادەملەر توپىنىڭ ئالدىغا ئۆتتى. مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىدا بويۇنلىرى بۇقىنىنىڭ بويىنىدەك تۈرۈلۈپ كەتكەن يوغان بىر ئادەم توپىلىق يەردە ئولتۇرۇۋېلىپ، «قېنى، يەنە قايسىڭ چىقىمىسەن!» دەپ ۋارقىراپ، ئالدىدىكى توپىنى ھە دەپ ئاسمانغا سۈرۈپتتى.

— بۇ ئادەم نېمە قىلىۋاتىدۇ؟ — دەپ ھەيران بولدى ئۆمەر.

لېكىن، ئۇنىڭ سوئالىغا ھېچكىم جاۋاب بەرمىدى.

ئەتراپىدىكى ھەممە ئادەم چۇۋۇلدېشىپ:

— قېنى كىم بار؟

— كىم چىقىدۇ! — دەپ ۋارقىشاتتى، ھاياجاندىن كۆپۈپ

قىزىرىشاتتى.

— ئۇ نېمە ئادەم؟ — دەپ سورىدى ئۆمەر يېنىدا تۇرغان

بىرەيلەننى نوقۇپ تۇرۇپ. ھېلىقى كىشى ئۆمەرگە ئەجەبلىنىپ

قارىدى - دە:

— سەن ئۇنى تونۇمامسەن؟ — دېدى.

— تونۇمايدىكەنمەن، — دېدى ئۆمەر، — مەن بۇ شەھەرلىك

ئەمەسمەن.

— قادىر قاۋان دېگەن پالۋان شۇ بولىدۇ.

— ئۇ نېمىشقا توپا سورۇپ ئولتۇرىدۇ؟

— نېمىشقا توپا سورۇپ ئولتۇراتتى، ئۇنىڭغا تەڭ

كېلىدىغان چېلىشچى چىقمىدى - دە — دېدى ھېلىقى كىشى

مەغرۇرلىنىپ، — باياتىن بېرى ئۇ ئارقا - ئارقىدىن ئۇچنى

يىقىتتى.

— ئۇچنى يىقىتسا توپا سورۇيدىغان گەپمۇ؟

— بۇ يەرنىڭ قائىدىسى شۇ. مەيداندا قالغان چېلىشچى «يەنە

قايسىڭ بار!» دەپ توپا سورۇيدۇ. قانچە باتۇر بولسا توپىنى

شۇنچە ئېگىز ئاتىدۇ.

نېرىراقتىكى سايىۋەن ئاستىدا شەھەرنىڭ بايلىرى ئاچچىق

دەملەنگەن چايىنى ئىچىپ، تاماشا كۆرۈپ ئولتۇراتتى. سايىۋەننىڭ ئالدىدا بىر كىشى ئۆرە تۇرۇۋېلىپ كۈچىنىڭ بارىچە ۋارقىرىماقتا ئىدى.

— قېنى، قادىرغا تەڭ كېلەلەيدىغان يەنە كىم بار؟ كىم يەڭسە ئون تىللا تارتۇق ئالىدۇ، ئون تىللا!... ئون بەش تىللا! ... كىم چىقىدۇ، مانا يىگىرمە تىللا! كىم قادىرنىڭ يېنىنى يەرگە تەڭكۈزسە بىكارغىلا يىگىرمە تىللاغا ئىگە بولىدۇ!... ئۆمەرنىڭ قورسىقى ئاچلىقتىن غولدىرلايتتى. «يىگىرمە تىللا ھە! — دەپ ئويلايتتى ئۇ، — يىگىرمە تىللا بىلەن نەچچە ئاي تويغۇچە تاماق يەپ، يۇرتقىمۇ يېتىۋالغىلى بولاتتى. نېمىلا بولسا بولسۇن، غەيرەت قىلىپ بىر تۇتۇشۇپ باقايمۇ يە!» ئۆمەر بالا ۋاقتىدىن تارتىپ چېلىشىپ ئۆگەنگەنىدى. تەڭتۇشلىرى ئىچىدە ئۇنىڭغا تەڭ كېلىدىغىنى يوق ئىدى. مۇنۇ باش - كۆزىگە توپا چېچىپ ئولتۇرغان قاۋاننىڭ خىلى بىڭسى باردۇر ھەقىچان، بولمىسا توپىنى مۇنچە ئېگىز ئاتماس ئىدى... زادى قانچىلىك كارامىتى باردۇر ئۇنىڭ... خەپ، قورساقنىڭ ئاچلىقچۇ تېخى!...

ھېلىقى دەيدەيچىسى ئادەملەرنى چېلىشقا چۈشۈشكە قىزىقتۇرۇپ، بېرىلىدىغان مۇكاپاتنىڭ سانىنى ئاشۇرماقتا ئىدى. — قېنى، ھەي خالايق، شۇنچىۋالا ئادەمنىڭ ئىچىدىن تۈزەكبىرەك بىر ئوغۇل بالا چىقامدۇ؟!... مانا ئوتتۇز بەش تىللا! قىرىق تىللا!، ھەي، ئاڭلىمىدىم دېمە خالايق، قىرىق تىللا... قادىر پالۋانمۇ ئادەمغۇ! ئاراڭلاردىن تەۋەككۈل قىلىپ ئۇنىڭ بىلەن تۇتۇشقۇدەك يەنە بىر ئەزىمەت چىقامدۇ؟!... قۇلىقىڭنى مەن تەرەپكە تۇتۇپ ئاڭلا خالايق، مانا قىرىق بەش تىللا!... قىرىق بەش تىللاغا قول يەتكۈزسەڭ دۇنيانىڭ ھەممە مەينەتچىلىكىدىن قۇتۇلۇپ بەگلەردەك ھۇزۇر سۈرسەن!... قىرىق بەش تىللا، قۇلىقىڭلار پاك بولۇپ قالدىمۇ، قىرىق بەش!

دەيدەيچى قاراپ تۇرغانلانىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىپ
قوللىدىكى بىر ئوچۇم تىلانى شاراقلىتىپ ئۇ قوللىدىن بۇ قولغا
تۆكتى. قادىر قاۋاننىڭ ئاتقان توپىسى بارغانسېرى ئېگىز
ئۆرلەيتتى.

— مانا، ھۈرمەتلىك بايلىرىمىز ئالىقىنىنى تېخىمۇ كەڭ
ئاچتى! — دەپ ۋارقىرىدى دەيدەيچى. تولا ۋارقىراۋېرىپ ئۇنىڭ
ئاۋازىمۇ چىرقىراپ قالغانىدى، — كىم يەڭسە، نىزامباي نەق
مەيداندىلا قولغا ئەللىك تىللا ساناپ بەرمەكچى، ئەللىك تىللا! ...
«ئەللىك تىللا! — دەپ ھاياندىن چوڭقۇر نەپەس ئالدى
ئۆمەر، — ئەللىك تىللا دېگەن ھېلىقى ئاتامدىن قالغان
تىللارنىڭ يېرىمىدىن كۆپ ئەمەسمۇ؟ بارات ئىككىمىز قىرىق
توققۇزغا رازى بولماي ئەللىكنى ئالىمەن، دەپ ھەممە تىللادىن
قۇرۇق قالغانىمىدۇق - ھە! ... قولدىن كەتكەن ئەللىك تىللانى
خۇدايىم مۇشۇ يەردىلا قايتۇرۇپ بېرىۋەتسىمۇ ئەجەب ئەمەس. .
يېڭىلىپ قالسام ناھايىتى مەيداندىن شەرمەندە بولۇپ چىقىپ
كېتەرمەن. بۇ يەردە مېنى كىم تونۇيتتى... يىقىلغان پۇل
تۆلەيدىغانمۇ ئىش بارمۇ يە!؟»

ئۆمەر يېنىدىكى كىشىدىن سوراپ كۆردى.
— مەيدانغا چۈشكەن ئادەم يېڭىلىپ قالسا قانداق بولىدۇ؟
— قانداق بولاتتى، يېڭىلىپ قالساڭ مەيداندىن
سۆڭۈگۈچۈڭنى سۆرەپ قايتىپ چىقسەن. ئۆلۈك - تىرىكنىڭگە
ئۆزۈڭ ئىگە.

— ئۇتتۇرغان پۇلنى قايتۇرىدىغان ئىش يوقتۇ؟
— ئاڭلاۋاتقانسەن، پۇلنى نىزامباي تۆلەيدۇ، ئۇ
شەھىرىمىزدىكى كاتتا بايلارنىڭ بىرى. ئەللىك تىللا دېگەن ئۇنىڭ
ئۈچۈن نېمىتى... سۆزلەۋاتقان ئادەم تۇيۇقسىز بىر ئىش
ئېسىگە كەلگەندەك بولۇپ ئۆمەرگە بېشىدىن - ئايىغىغىچە بىر

قارىدى - دە، - خېلى قاۋۇل يىگىت كۆرۈنسەن، بىر تەلەي سىناپ باقماسەن - يە؟ ئاڭلاۋاتقانسان، ئۇنىڭ ئەللىك تىللا بىردەمدىلا جىرىڭلاپ يانچۇقۇڭغا چۈشىدۇ، - دېدى.

- بىر تۇتۇشۇپ باقاي دەيمەن، - دېدى ئۆمەر، - سەل قورقۇۋاتىمەن.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۆمەرنىڭ ئەتراپىدىكىلەر ئۇنىڭغا تەڭلا قاراشتى. قىزىقچىلىق كۆرۈشكە تەشنا بولۇپ تۇرغان ئادەملەر ئۇنى:

- قېنى، بىر تەلەي سىناپ باقماسەن!

- قورقما، يېقىلساڭ يەر كۆتۈرىدۇ.

- ئۇتقانغا ئەللىك تىللا - ھە!...، - دەپ دەيدەيگە سالغىلى

تۇردى. شۇ ئارىدا كىمدۇر بىرى ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ:

- مانا، بۇ يەردە بىر يىگىت مەيدانغا چۈشمەكچى! - دەپ

ۋارقىرىۋەتتى.

- ھە، مانا! خۇداغا شۈكرى، - دەپ توۋلىدى

ئوتتۇرىدىكى دەيدەيچى، - ئەللىك تىللا نىزامباينىڭ يانچۇقىغا

قايتىپ چۈشۈپ كېتەمدىكىن، دەپ بەك ئەندىشە قىلغانىدىم.

ئەللىك تىللاننىڭ ئىگىسى چىقتى؛ قېنى يىگىت، مەيدانغا كەل!

ئارقا - ئارقىدىن ئۈچ ئادەمنى يەرگە ئۇرغان قادىر قاۋان

بىلەن ئېلىشىشقا تەۋەككۈل قىلغان قايسى نوچىدۇر، دەپ

سايىۋەن ئاستىدا ئولتۇرغان بايلارمۇ ئورنىدىن تۇرۇشۇپ كەتتى.

ئەمدى مەيدانغا چۈشمەيمۇ بولمايتتى. ھەممىنىڭ كۆزى ئۆمەرگە

تىكىلگەنىدى. كىمدۇر بىرى ئۇنىڭغا مەدەت بېرىپ ئارقىسىدىن

ئىتتىرىۋىدى، دېگەندەك ئۇ ئوتتۇرىغا چىقىپ قالدى.

- قېنى، ھە ئوغۇل بالا قورقما!

- مەدەتنى ئىگەمدىن تىلە!

كىشىلەرنىڭ شۇنداق قىقاس - چۇقانلىرى ئىچىدە ئۆمەر بىر

بېسىپ، ئىككى بېسىپ توپا سورۇپ ئولتۇرغان پالۋاننىڭ ئالدىغا

باردى. پۈتۈن مەيدان جىمجىت سۈكۈتكە چۈكتى. قادىر قاۋان ئالدىدا تۇرغان چېلىشچىنىڭ لەۋلىرىنىڭ ئۈستىگە ئەمدىلا مەيىن تۈك چىققان بىر خام سويما ئىكەنلىكىنى كۆردى. ئەمما، مۇنداقلارنى سەل چاغلانغان بولمايتتى. مۇنداق ياشلىق قۇرامىغا يەتكەن بەدەندە قارا كۈچ بولىدۇ. قادىر ئورنىدىن قوپماي تۇرۇپ ھەيۋە قىلدى.

— ئۆزۈڭ كىم بولسەن؟
— بۇ شەھەرگە مۇساپىر مەن.
— خوتۇنۇڭ بىلەن خوشلىشىپ كەلدىڭمۇ؟
— مېنىڭ خوتۇنۇم يوق.
— ھە، تېخى بالا ئىكەنسەن، مالڭ بېرىپ ئاناڭدىن رازىلىق ئېلىپ كەل!
— ئاناممۇ يوق.

— جاندىن تويغان بىر يالاڭتۇشمەن، دېگىنە!
— تولا يوغان سۆزلىمەي ئورنۇڭدىن قوپماسەن!
قادىر قاۋان چاچراپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ باش - كۆزىدىن توپا قۇيۇلۇپ تۇراتتى. قادىر سۇدىن چىققان ئىتتەك ئۆزىنى بىر سىلكىشتۈردى - دە، ئېتىلىپ بېرىپ ئۆمەر بىلەن بەل تۇتۇشتى. ئەتراپتىكىلەرنىڭ قىقاس - چۇقانى باشلاندى.
— تاشلا!

— يەرگە ئات!
— ھاي يىگىت، بوش كەلمە!
ئۇلار خېلىغىچە مۇرىلىرى بىلەن بىر - بىرىنى ئالدى. كەينىگە ئىتتىرىشىپ، توپىلىق يەردە پىرقىراشقا باشلىدى. قادىر قاۋان ئۆمەرنىڭ بېلىدىن قورۇپ ئالدىغا تارتىپ، تۇيۇقسىز بېشىغا كۆتۈردى - دە، يەرگە ئاتتى. ئۆمەر يەرگە ئۆرە پېتى تىككىدە چۈشتى.

ھەممىنىڭ ئاغزىدىن تەڭ چىققان «ئوھۇي!» دېگەن ئېغىر

تىنىق گۈرۈلدەشكە ئايلىنىپ توختاپ قالدى. قاۋان ئېتىلىپ كېلىپ، ئۆمەرنى ئىككىنچى قېتىم بېشى ئۈستىگە ئالدى - دە، يەنە ئاتتى. بۇ قېتىممۇ ئۆمەر يەرگە تىكىكىدە چۈشۈپ ئۆرە تۇرۇپ قالدى. ئۈچىنچى قېتىم تۇتۇشقاندا ئۆمەر قاۋاننى بېلىدىن ئەپلىك تۇتۇۋالدى. قاۋان بولسا ئۆز كۈچىنى خېلىلا خورىتىپ ھاسىراپ قالغانىدى. ئۆمەر بار غەيرەتنى يىغىپ، «ياپىرىم!» دەپ ۋارقىرىغىنىچە قاۋاننى يەردىن يۇلۇۋالدى.

— ئاپىرىم يىگىت! — دەپ چۇقان سېلىشتى ئەپراپتىكىلەر.

— قاراڭلار، قاراڭلار، ئەنە ئۇ بەلدىن ئېلىپ باشقا كۆتۈردى.

— كىم كىمنى كۆتۈردى؟ — دەپ سورايتتى ئارقىدا تۇرۇپ قالغانلار پۈتىنىڭ ئۈچىدا يۇنداپ.

— ھېلىقى يىگىت قاۋاننى كۆتۈردى.

— بېشىچە قوي!

— ئاتاڭغا رەھمەت يىگىت! ...

ئۆمەر قادىر قاۋاننى بېشىدا پىرقىراتماقتا ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ بۇ يوغان مەخلۇقنى يەرگە ئېتىشقا مادارى يەتمەيتتى.

— ئوغۇل بالا بولساڭ ئاتامسەن!؟ — دەيتتى قاۋان ئۆمەرنىڭ بېشى ئۈستىدە تۇرۇپ، — يائالا، سەن چېلىشچى ئەمەس، خوجايىنىڭنىڭ بالىسىنى كۆتۈرۈپ ئۆگەنكەن مەدىكار ئوخشايسەن...

ئۆمەرنىڭ شۇ يوغان گەۋدىسىنى يەردىن كۆتۈرۈپ ئېلىشىنىڭ ئۆزى چوڭ جاسارەت ئىدى. ئۇنى يەرگە ئېتىشقا ماغدۇرى يەتمەيۋاتاتتى. قاۋان بولسا ئىككى قولى بىلەن ئۆمەرنىڭ بېشىنى چېڭ قاماللىۋالغانىدى. بارغانسېرى ئۆمەرنىڭ تىزلىرى ئېگىلىپ، بېلى پۈكۈلۈپ كەتتى. قادىر قاۋان ئۇنى بېسىپ ئۈستىگە يىقىلدى.

— يارايىسەن، يارايىسەن! — دەدى قادىر قاۋان ئاستىدا قالغان ئۆمەرنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ، دولىسىغا ئۇرۇپ، — خېلى غەيرىتىڭ بار ئىكەن.

ئۆمەر ئارزۇ قىلغان ئەللىك تىللا يەنە خەقنىڭ يانچۇقىغا چۈشۈپ كەتتى. ئۆمەر دەلدەڭشىپ ماڭغىنىچە چەتكە چىقىپ، بىر تامغا يۆلەنگىنىچە ئولتۇرۇپ قالدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئولتۇرغان ئورنىدىن قوپقۇدەكمۇ ماغدۇرى قالمىغانىدى. مەيداندىكى ئادەملەر بىر - بىرلەپ تارقىشىۋاتاتتى... تۇيۇقسىز ئۇنى بىرى چاقىرىپ قالدى.

— ھاي، نېمە ئادەمسەن؟

ئۆمەر بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئات ئۈستىدە تۇرغان سۆلەتلىك بىر ئادەمنى كۆردى. ئۇنىڭ ئاستىدىكى ئويناقلاپ تۇرغان قومۇش قۇلاق ئارغىماق، خىلمۇ خىل كۆزلەر قۇيۇلغان قىممەت باھالىق ئېگەر - جابدۇق، مەخمەل يوپۇق، نەقىش ساپلىق چىرايلىق ئۆرۈلگەن قامچا ۋە كۈمۈش ئۈزۈڭگىلەر بۇ ئادەمنىڭ ناھايىتى باي كىشى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۈم! — دەپ تامنى تىرەپ ئورنىدىن

تۇردى ئۆمەر.

باي ئۇنى تونۇپ قالدى.

— سەن ھازىر چېلىشقا چۈشكەن يىگىت ئەمەسمۇ؟

— شۇنداق، باي ئاكا.

— ئەجەب ئۇنى يەرگە ئاتالمىدىڭا؟

— قورسىقىم ئاچ ئىدى.

— قورسىقى ئاچ تۇرۇپمۇ چېلىشقا چۈشكەن بارمۇ؟

— ئامىتىم كېلىپ قالسا ئازراق پۇللۇق بولۇپ

قالارمەنلىكىم، دېگەننىم.

— ئامەت! — دەپ كۈلدى باي، — ئامەت قوغلاشقاندىن

قاچىدۇ.

- شۇنداق، باي ئاكا.
- ئۆزۈڭ نېمە ئىش قىلىدىغان ئادەمسەن؟
- ئىشلەمچىمەن، باي ئاكا، قىلغۇزغۇدەك ئىش -
پىشلىرىڭىز يوقمىدى؟
- ئۆزۈڭ قەيەرلىكسەن؟
- بۇ شەھەرگە مۇساپىرمەن.
- ئوغرىلىق قىلمايدىغانسەن؟
- يوقسۇ، سىلىدەك ئۇلۇغلارنىڭ ئىشىغا ھارام نىيەت بىلەن قول سېلىشتىن خۇدا ئۆزى نېرى قىلسۇن!
- ئەگەر شۇنداق قىلىدىغان بولساڭ مەندىن ياخشىلىق كۆرمەيسەن، مېنى تونۇمسەن؟
- تونۇمايدىكەنمەن.
- بۇ شەھەردە مېنى نىزامباي دېسە تونۇمايدىغان ئادەم يوق، بىلىپ قوي!
- مۇشۇ سۆلەتلىرىدىنلا سىلىنىڭ كاتتا دۆلەتمەن ئادەم ئىكەنلىكىلىرىنى پەملەپ بولدۇم. بىر ئاتىدارچىلىق قىلسىلا، ھېچنېمە يوق يېتىمەن.
- بولىدۇ، كۈچۈڭ باردەك قىلىدۇ، ياخشى ئىشلىسەڭ مېنىڭدە دائىملىق ئىشلەپ قالسىەن. ئاۋۋال كۈنلۈك ئىشلەپ باق. قېنى، ھەققىڭگە قانچە تەلەپ قىلىسەن؟
- قورسىقىمغا ئۈچ ۋاخ يېگۈدەك بىر نەرسە بەرسىلە، يېتىپ - قوپىدىغان ئورنۇملا بولسا بولىدۇ، ئارتۇق نەرسە تەلەپمۇ قىلمايمەن.
- ياخشى گەپ، قېنى ئارقامدىن مال!
- ئۆمەر، باينىڭ ئارغىمىقىنىڭ تۇياقلىرىدىن كۆتۈرۈلگەن چاغلار ئىچىدە، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ شەھەرنىڭ ئەگرى - بۈگرى كوچىلىرى بىلەن كەتتى.

يىگىرمە بىرىنچى باب

ئايىم

نزامباينىڭ شەھەر سىرتىدا كاتتا بىر بېغى بار ئىدى. بۇ باغدا ئالما، ئانار، نەشپۈت، شاپتۇل، ئەنجۈر، ئۈزۈم دېگەندەك، مۇشۇ يۇرتتا ئۆسەلەيدىغان مېۋىلەرنىڭ ھەممە خىلى تېپىلاتتى. بۇ باغدا نزامباينىڭ چوڭ خوتۇنى ئايىم تۇراتتى. باغنىڭ بىر تەرىپىدە چوڭ خوتۇن ئۈچۈن سېلىنغان پېشايۋانلىق ئايۋان بار ئىدى. بۇ ھەشەمەتلىك قۇرۇلۇشنىڭ ئەتراپىنى گۈللۈكلەر ئوراپ تۇراتتى. ھەممە نەرسە شۈنچىلىك پاكىز ۋە رەتلىك ئىدى. باغنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۈۋرۈكلىرىگە نەقىشلەر چېكىلگەن چىرايلىق بىر شىپاڭ، شىپاڭ يېنىدا چوڭ بىر كۆل بار ئىدى. بۇ يەردىكى سالىقىنلىق ۋە تازا ھاۋا، كۆل بويىدىكى ئېگىز ئۆسكەن دەرەخلەر يېشىل ئوتلار بىلەن قاپلانغان كۆل سۈيىنى سۈزۈك ۋە مۇزدەك ساقلايتتى. باغنىڭ مېۋىلىرى سېۋەتلەرگە قانچىلىق ھەپتىدە بىر قېتىم شەھەر ئىچىدىكى نزامباينىڭ باشقا ئۆيلىرىگە، ئېشىپ قالغانلىرى باققاللارنىڭ دۇكانلىرىغا توشۇلاتتى. باغقا قارايدىغان ئىشچان باغۋەن يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن كۈچتىن قالغان بولۇپ، ئەمدى ئۇ باغ يوللىرىدىكى ئوتلارنى يۇلۇش، مېۋىلەرنى ئۇلاش - چاتاش، ۋاقتى - ۋاقتىدا سۇ قويۇش، گۈللەرنى پەرۋىش قىلىش، تاملارنىڭ شورلىرىنى ئېتىش، چۈشكەن مېۋىلەرنى يىغىش دېگەندەك تۈگىمەس ئىشلارغا ئۈلگۈرەلمەي قالغانىدى. نزامباي

ئۆمەرنى ئەنە شۇ ئىشلارغا ياردەمگە ئەكەلگەندى.

ئۆمەر بۇ يەردە كۆڭۈلدىكىدەك تۇرمۇشقا ئېرىشتى. قېرى باغۋەن ۋە ئۇنىڭ ئايالى مېھرىبان ئادەملەردىن ئىدى. باغۋەن باغنىڭ بىر بۇرجىكىگە سېلىنغان ئاددىي ئۆيدە تۇراتتى. ئۆمەرنىڭ تامىقى ئۇلار بىلەن بىللە بولدى. باغۋەن بوۋاي ئۆز ئۆيىنىڭ يېنىدىكى كەتمەن، گۈرچەك، كونا سېۋەت، ئۈزۈم ئوتلىرىنى باغلايدىغان چىگىلەر، پالتا، قاچا دېگەندەك نەرسىلەر قويۇلغان ئۆيىنى بىكارلاپ، ئۆمەرگە ياتاق ئۆي قىلىپ بەردى. باغۋەننىڭ ئۆمۈر بويى تىنىم تاپماي ئىشلەپ مۈكچىيىپ كەتكەن ئايالى ئۆمەر تۇرىدىغان ئۆيىنى سۇپۇرۇپ تازىلاپ، قۇراق سېلىپ تىككەن پاكىز يوتقان - كۆرپىلەرنى تەييارلىدى. ئۇلار بۇ ياش يىگىتنىڭ پەيدا بولغانلىقتىن ناھايىتى خۇرسەن ئىدى. ئۆمەر ئۇلارنى باغدىكى نۇرغۇن ئېغىر - يېنىك ئىشلاردىن ئازاد قىلاتتى. ئۆمەر ئاتىسى ھايات ۋاقتىدا، ئۇنىڭ ھەيدەكچىلىكى بىلەن ئوقۇپ تۇرىدىغان بەش ۋاخ نامىزىنى يەنە باشلىۋالدى. ئۆمەر كۈنى سەھەر قوپۇپ، تەرەت ئېلىپ بامدات نامىزىنى ئۆتەپ، چاي ۋاقتىغىچە يەنە باغدا قىلىشقا تېگىشلىك بولغان نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىپ بولاتتى. ھەر جۈمە كۈنى قېرى باغۋەنگە ئەگىشىپ بېرىپ مەھەللىنىڭ دوقمۇشىدىكى چوڭ مەسچىتتە جۈمە نامىزىنى ئوقۇپ كېلەتتى. بۇ ئادەتلىرى بىلەن ئۇ باغۋەننىڭ ئائىلىسىگە ۋە نىزامىيغا يېقىپ قالدى. باي ئۇنى يىللىقچى قىلىپ ياللىۋالدى. ئۇنىڭغا تامىقىنى بېرىشتىن باشقا، ھەر يىلى يازلىق - قىشلىق ئىككى قۇر كىيىم، ئازراق ئىش ھەققىمۇ بېرىشكە توختام تۈزۈلدى.

ئۆز تۇرمۇشىنىڭ يولغا چۈشۈپ قالغانلىقى ئۈچۈن ئۆمەر خۇداغا شۈكرى ئېيتاتتى. ئۈستى ئوچۇق زىنداندىكى ۋە بۇ شەھەردە ئىش تاپالماي ئاچ - توق يۈرگەن چاغلىرىدىكىسىگە قارىغاندا، بۇ يەردە ئۇ ئۆزىنى جەننەتتە ياشاۋاتقاندەك ھېس

قىلاتتى. بەزىدە بۇ باغ ئۆزىنىڭ سالقىنىلىقى، قۇشلارنىڭ سايراڭلىرى، گۈللەرنى ئايلىنىپ يۈرگەن ھەرىلەرنىڭ غوغۇلداڭلىرى، كېيىنەكلەرنىڭ پەرۋاز قىلىشلىرىغا چۆمۈلۈپ شۇنچىلىك گۈزەل بولۇپ كېتەتتىكى، بۇ باغنى بىنا قىلىش ئۈچۈن پۇل خەجلىگەن نىزامباينىڭ ئۆزىمۇ بۇ گۈزەللىكلەردىن بەھرە ئېلىش پۇرسىتىدىن مەھرۇم ئىدى. باي باغقا كەمدىن كەم كېلەتتى. ئۇ قەيەرلەردىدۇر ئۆزىنىڭ سودا ئىشى بىلەن پالاقلاپ، تېرە، يۇڭ، گەزماللىرى بىلەن ئاۋارە ئىدى. خوتۇنلىرى ئارىسىدىكى تۈگىمەس ماجىرالار، سودىدىكى پايدا - زىيان ئىشلىرى بىلەن ئازاپ چېكىپ يۈرەتتى. ئەگەر باينى ھۇزۇرلىنىدۇ دېسە، ئۇ پەقەت بۇ كاتتا باغنىڭ ئۆز نامىدا ئىكەنلىكىدىنلا ھۇزۇرلىناتتى.

تۇرمۇشتا شۇنداق ئىشلارمۇ بولىدۇكى، بەزى ئادەملەر كۆركەم سارايلارنى ياسىتىپ، ئۇنى ئېسىل گىلەم، ئۆي جابدۇقلىرى بىلەن تولدۇرۇپ قويۇپ، بۇ سارايلارنى پاسكىنا بولۇپ كەتمەسۇن دەپ تۆۋەنگە يەنە ئاشخانا ئۆيلەرنى ياسىتىدۇ ۋە ئۆمرىنىڭ تولىسىنى ئەنە شۇ سارايلارغا يانداپ سېلىنغان ئاددىي ئۆيلەردە ئۆتكۈزىدۇ. بايلار نام - شۆھرەت ئۈچۈن سالدۇرغان ئاجايىپ بىنالارنىڭ ئۆمرى ھامان ئۇلارنىڭ ئۆزىنىڭ ئۆمرىدىن ئۇزۇن بولىدۇ. شۇ كاتتا سارايلارنىڭ تارىخى ئۈستىدە ئىزدىنىپ كۆرسىڭىز، ھەقىقىي ھۇزۇرنىسى ئالغانلار شۇ ئۆيلەرنى ياساتقۇچىلار ئەمەس، باشقا بىرلىرى بولۇپ چىقىدۇ... ھەشەمەتلىك مېھمانخانىلارنى سالدۇرغان پادىشاھ ۋە ئەمەلدارلارنىڭ ھالى ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەر. ئۇنىڭغا شۇ مېھمانخانىلاردا يېتىش پۇرسىتى يىلغا بىرنەچچە قېتىملا بولىدۇ ياكى مەڭگۈ بولمايدۇ. ئۇ يەرنىڭ ھەر كۈنىدىكى قەتئىي باشقىلار چاقىدۇ.

ئۆمەر باغدا ئىشلەپ يۈرۈپ باغنىڭ ھۇزۇرنى سۈرەتتى.

پېشىپ يېتىلگەن ئەڭ شېرىن مېۋىلەرگە بىرىنچى بولۇپ ئېغىز تېگەتتى. قۇشلارنىڭ ئاۋازى، گۈللەرنىڭ پۇرىقى ئۇنىڭ كۆڭلىنى تېخىمۇ ئاۋۇتاتتى. ئاستا - ئاستا ئۇنىڭ سارغايغان چىرايىغا قان يۈگۈرۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىكى قورساق بېقىش ھەلەكچىلىكى بىلەن بولۇپ كېتىپ ئۇتۇلغان ھېسسىياتلار، ياشلىق سېزىملىرى قايتا يېتىلىشكە باشلىدى.

بەزىدە ئۆمەرگە باغقا سۇ باشلاپ كېلىش ئۈچۈن باغدىن چىقىپ، تار كوچىلاردىن ئۆتۈپ، يىراقتىكى شارقىراپ ئېقىۋاتقان ئۆستەڭ بويىغىچە بېرىشقا توغرا كېلەتتى. دەرۋازىسى قىيا ئوچۇق تۇرغان ھويلىلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندە ئۇنىڭ كۆزىگە ئۈزۈم باراڭلىرى ئاستىدىكى سۇپىلاردا ئولتۇرۇپ، چىنىنىڭ كۆتىكىدىكى ئوسما سۈيىگە پەلكۈچىلىرىنى چىلاپ ئوسما قويۇۋاتقان قىزلار چېلىقىپ قالاتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭ يۈرىكى ئىختىيارسىز دۈپۈلدەپ كېتەتتى. بەزىدە يول ئۈستىدە ئۇنىڭغا پۈركەنجىلىك چوكانلار ئۇچرايتتى. ئۇلارنىڭ جامالى چۈمبەل بىلەن يېپىلغان بولسىمۇ، يەنە ئۇلارنىڭ تولغىنىپ مېڭىشلىرى، پۈركەنجىنىڭ بىر بۇرجىكىنى نازاكەت بىلەن چىمدىپ تۇتقان خېنە قويۇلغان نازۇك بارماقلىرى ئۆمەردە تاتلىق سېزىملارنى قالدۇراتتى. ئۆستەڭدىن قاپاقلارغا سۇ ئەكىلىۋاتقان قىزلارنى كۆرگەندە، ئۆمەرگە بۇ گۈزەل قىزلارنىڭ كۈندە قارايدىغان ئاياغلىرىدا سانسىز قوڭغۇراقلار جاراڭلاۋاتقاندەك، ئۇلار بېسىپ ئۆتكەن توپىلىق يوللارغا گۈللەر تۈكۈلۈپ، ئەتراپقا كىشىنى مەست قىلىدىغان خۇش پۇراق تارقىلىۋاتقاندەك بىلىنەتتى. بەزىدە ئۇ قېرى باغۋەننىڭ ئىشىكى ئالدىدىكى باراڭ ئاستىدا چاي ئىچىپ ئولتۇرغاندا، باغنىڭ تېمى ئارقىسىدىكى كوچا تەرەپتىن قىزلارنىڭ كۈلكىلىرى ئاڭلىنىپ قالاتتى. مۇنداق چاغلاردا ئۆمەر يېۋاتقان تامىقىنى ئۇتۇپ، ئىختىيارسىز تام ئارقىسىغا قۇلاق سېلىپ تۇرۇپ قالاتتى. موماي بىلەن بوۋاي

بولسا بىر - بىرىگە مەنىلىك قارىشىپ كۈلۈمسىرىشەتتى.
— ھە، ئالدىرىما، ئوغلۇم، — دەيتتى باغۋەن، — ئوبدان
ئىشلەپ، تاپقان پۇللىرىڭنى زايە قىلماي يىغىن، مۇشۇ ئەتراپتا
ئوبدان ئادەملەرنىڭ چىرايلىق قىزلىرى بار. ھەرقانداق كىشى
سېنىڭدەك يالغۇز يىگىتنى كۈيۈغۇل قىلىشقا جان دەپ ماقۇل
بولمىدۇ...

ئۆمەر مۇنداق چاغلاردا ۋىللىدە قىزىراتتى - دە، باغۋەننىڭ
ياخشى تىلىكىگە كۆڭلىدە خۇشال بولۇپ، كەتمىنى ئېلىپ باغقا
قاراپ كېتىپ قالاتتى. باغ ئىچى ئۇنىڭغا تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ
كەتكەندەك كۆرۈنەتتى. قۇياش نۇرىدا يوپۇرماقلار تېخىمۇ
يېشىل، ئاسمان تېخىمۇ كۆپكۆك، گۈللەر تېخىمۇ رەڭدار
جۈلالىنىۋاتقاندەك، ھايات ئۇنىڭغا تېخىمۇ كەڭ قۇچاق
ئېچىۋاتقاندەك بىلىنەتتى.

نزامباينىڭ بۇ چوڭ بېغىدا تۇرىدىغان ئايالىنى ھەممە
ھۈرمەتلەپ «ئايىم» دېيىشەتتى. ئايىم تولۇق قامەتلىك، گەپ-
سۆزى جايىدا، ئاپئاق، سۈزۈك مەڭزىلىرىدىن قىزىللىقى
كەتمىگەن كېلىشىملىك خوتۇن ئىدى. ئۇ، باينىڭ تېخى نزامباي
ئاتىلىپ شەھەرگە تونۇلمىغان ۋاقتىدا ئالغان تۇنجى ئايالى
بولۇپ، ئايىمنىڭ ئاتىسى شەھەردىكى پۇلدارلاردىن ئىدى.
نزامباي كېيىن، تېرە، يۇڭ سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان
بۇ قەبىلىنى ئاتىسىنىڭ يۇلىشى بىلەن تېزلا بېيىپ كەتتى. ئۇنىڭ
شۇ ئەتراپتىكى يېزا - قىشلاقلاردىن تېرە - يۇڭ يىغىدىغان
مەخسۇس ئادەملىرى، بىرقانچە يەردە خۇرۇم، شاۋرۇن
ئىشلەيدىغان ئىشخانلىرى بار ئىدى. ھازىر نزامباينىڭ سودا -
سېتىق دائىرىسى يۇڭ - تېرىلەردىن ھالقىپ، ماتا - چەكمەن،
گەزمال، ئالتۇن - كۈمۈش سودىلىرىغىچە بېرىپ يەتكەنىدى.
نزامباي ئۆزىنىڭ سودا ئىشلىرى بىلەن دائىملا ئالدىراش
يۈرەتتى. پايدا چىقىدىغان بىرەر پۇرسەت، بىرەر يوقۇقنىمۇ

قولدىن بەرمەيتتى. نىزامباي ئۆزى بىر ئاز ئەيمىنىپ ھۈرمەت قىلىدىغان قەيىن ئاتىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئايىمنىڭ ئۈستىگە ئارقا - ئارقىدىن ئۈچ خوتۇن ئالدى. خوتۇنلىرى ئۈچۈن شەھەرنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئايرىم - ئايرىم جايلارنى سالدۇردى. ئايىمنى بولسا پېشاۋانلىق ئايۋانلارنى ياستىپ مۇشۇ باغقا كۆچۈرۈپ قويدى. ئىككى چاكار ئايال بۇ يەردە ئايىمنىڭ خىزمىتىدە بولۇپ، ئاش - تامىقىنى ئېتىپ، ھالىدىن خەۋەر ئالاتتى. باي ئايىمنى خىراجەتتىن قىسمايتتى، چوڭ باغ ئايىمنىڭ ھەرقانچە يايىپ، ئەركىن يۈرۈشىگە يېتەتتى. لېكىن، ئايال كىشى ئۈچۈن پەقەت مۇشۇ نەرسىلەرنىڭ ئۆزىلا كۈپايە قىلمايدۇ. دە! ؟ ئايىم نىزامبايدىن يەنە مۇھەببەت تەلەپ قىلاتتى، باي بولسا ئۇنىڭغا ئېشىنالماس بولۇپ قالغانىدى.

دەسلەپكى چاغلاردا نىزامباي باغقا ئايدا بىر - ئىككى قېتىم كېلىپ قونۇپ كېتىپ يۈردى. كېيىن - كېيىن ئاياغ باساماس بولدى. ئۇ ھەر دائىم ئۆزىنىڭ تۈگىمەس سودا - سېتىق ئىشلىرى، قايسىبىر سودىگەرنىڭ ۋەدە قىلغان چەكمەنلەرنى ۋاقتىدا يەتكۈزۈپ كەلمىگەنلىكى، خۇرۇم ئىشلىمىگۈچى ئۈستىلارنى ئوبدانراق رازى قىلىش ئۈچۈن خۇرۇملارنى يىراققا توشۇپ ياخشى پۇل قىلىش لازىملىقى، شەھەر بايلىرى بىلەن بولىدىغان مۇئامىلەلەر، بەگلەرگە تاپشۇرىدىغان سوۋغا - سالام ۋە يەنە قانداقئۇر بىر دەۋا ئىشلىرى توغرىسىدا ئايىمغا ئەسكەرتىپ، ئۆزىنىڭ ئالدىراشلىقىنى ئېيتاتتى. ئەمما، ئايىمنىڭ نەزەرىدە بولسا، بۇلارنىڭ ھەممىسى قۇرۇق بىر باھانە ئىدى. ئۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى كۈندۈزى پۈتتۈرسە بولىدىغانلىقىنى ئايىم ئوبدان بىلەتتى. نىزامباينىڭ كېچىلىك ۋاقىتلىرى ياش خوتۇنلىرى بىلەن ئۆتەتتى. بۇلارنى ئويلىسا ئايىمنىڭ يۈرىكى ئېچىشاتتى.

يالغۇزلۇقتا ئۇزۇن كېچىلەرنى تاڭغا ئۇلىماق ناھايىتى

قىيىن ئىدى، ئايىم قېلىن كۆرىپىلەر ئۈستىدە يېتىپ
نزامباينىڭ ئۆزىنى ئەركىلەتكەن چاغلىرىنى، دائىما ئۇنىڭ
قېشىدا بولغان كۈنلىرىنى خىيالىدىن ئۆتكۈزەتتى. ئۇ چاغلاردا
ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى ئانچە باياشات بولمىسىمۇ، ناھايىتى
كۆڭۈللۈك ئۆتكەنىدى. نزامباي ئايىمنى ئەتىگىنى خاپا قىلىپ
قويۇپ كەتسە، كەچلىكى كېلىپ كۆڭلىنى ئالاتتى. بۇ باغدا
ھازىر مېۋە- چېۋىلەر تۆكۈلۈپ تۇرىسىمۇ، نزامباي ئۆز قولى
بىلەن ئەكەلىپ سۈنىدىغان بىر تال ئالمنغا يەتمەيتتى؛ ئاشپەز
خوتۇنلار ھەر خىل ئاماقلارنى ئېتىپ ئالدىغا قويىسىمۇ، يەنە
نزامباي ياغلىقىغا تۈگۈپ بازاردىن ئەكەلمىدىغان بىرقانچە دانە
سامسىنىڭ لەززىتى باشقىچە ئىدى...

ئايىم خېلى ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە ئالتۇن جابدۇقلىرىنى
يىپەك ياغلىققا تۈگۈپ، ئىسسىتقۇ - سوۋۇتقۇ ئوقۇيدىغانلارنىڭ
ئالدىغا قاتراپ يۈردى. نزامباي تاسادىپىي ئۇنىڭ يېنىدا بولۇپ
قالدىغان كۈنلەردە ئۇ ئىسسىتقۇ ئوقۇلغان ناۋاتلارنى سېلىپ
ئۇنىڭغا چاي دەملەيتتى. باي پەي ياستۇقلارغا بېشىنى قويۇپ
بىردەم ئارام ئېلىۋېلىش ئۈچۈن كۆزىنى يۇمغۇدەك بولسا ئايىم
قاراڭغۇ باغدىكى ساراڭ باخىنى، يار كوچىدىكى ئاقساق خوتۇن
ئۆگىتىپ قويغان ئەپسۇنلارنى ئوقۇپ ئۇنىڭغا ھۈرەتتى.
مۇشۇنداق بىھۈدە ئاۋازچىلىكلەر بىلەن ئايىمنىڭ نۇرغۇن ئالتۇن
جابدۇق، تەڭگە - تىللالىرى قانداقتۇر رەمباللار، ئىسسىتقۇ
قىلىدىغان خوتۇنلار، ئەپسۇن ئوقۇپ ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان
قۇشلارنى يۇڭۇزلانغان پىتى يەرگە چۈشۈرۈۋېتەلەيدۇ، دەپ داڭقى
چىققان سېھىرگەرلەرنىڭ چۆتىكىگە چۈشۈپ كەتتى. لېكىن،
بۇ پالاقلاشلارنىڭ نەتىجىسى ئەكسىچە بولۇپ، نزامباينىڭ
قەدىمى بارغانسېرى ئايىم تەرەپكە يەتمەس بولۇپ قالدى. «ھەي
جادۇگەرلەر! — دەپ قاغىيتتى ئايىم ئىچىدە نزامباينىڭ باشقا
خوتۇنلىرىنى، — سىلەرنىڭ ھەيلى - مىكرىڭلار مېنىڭدىن